

LATVIJAS UNIVERSITĀTE

Pedagoģijas, psiholoģijas un mākslas fakultāte

Pirmsskolas izglītības skolotājs

IMANTA ZAĻKALNE

**Vidējā pirmsskolas vecuma bērnu piederības izjūtas attīstība
kolāžu veidošanas procesā**

Kvalifikācijas darbs

Darba vadītājs

Profesore
Akadēmiskais amats

Dr.paed.
Zinātniskais/
Akadēmiskais grāds

Maruta Sīle
Vārds, uzvārds

Paraksts

CĒSIS 2019

Anotācija

Kvalifikācijas darba temats – vidēja pirmsskolas vecuma bērnu piederības izjūtas attīstība kolāžu veidošanas procesā.

Darba autore – Imanta Zaļkalne.

Darba zinātniskais vadītājs – prof. Dr. paed. Maruta Sīle.

Pētījuma mērķis – pētīt vidējā pirmsskolas vecuma bērnu ģimenes piederības izjūtas attīstību kolāžu veidošanas procesā.

Pētījuma hipotēze – vidējā pirmsskolas vecuma bērnu ģimenes piederības izjūtas attīstība kolāžu veidošanas procesā būs veiksmīgāka, ja:

- tiks ievērota bērna iepriekšējā pieredze;
- tiks ievērotas bērna intereses;
- tiks izvēlēti bērna vecumam atbilstoši praktiskie darbi.

Teorētiskajā daļā tiek analizēta zinātniskā literatūra par piederības izjūtu un tās attīstību, raksturota piederības izjūta vidēja pirmsskolas vecuma bērniem un analizētas piederības izjūtas attīstības iespējas kolāžu veidošanas procesa teorētiskie aspekti.

Empīriskajā daļā tiek pamatota metožu izvēle, veikta situācijas konstatācija, bērna grupā veikta pedagoģiskā izmēģinājuma darbība piederības izjūta ģimenei attīstības veicināšanai vidējā pirmsskolas vecuma bērniem, izmantojot dažādas sagatavošanas darbības un kolāžu veidošanu, un apkopoti pētījuma gaitā iegūtie rezultāti.

Atslēgas vārdi – piederības izjūta, vidējā pirmsskolas vecuma bērni, kolāža, kolāžu veidošana.

Darba saturs – kopīgais lappušu skaits 69 lappuses, 6 pielikumi, 3 tabulas, 9 attēli, 42 literatūras un informācijas avoti.

Annotation

Title of thesis – the development of the sense of belonging through collage making in pre–primary school.

Name of the author – Imanta Zaļkane.

Name of thesis supervisor – prof. Dr. paed. Maruta Sīle

Purpose of research – to study the development of the sense of belonging to family in the preschool children through collage making.

Hypothesis of thesis – the development of the sense of belonging to family in the preschool children through collage making will be successful if,

- the child’s previous experience will be taken into account;
- the child’s interests will be taken into account;
- the child’s age–appropriate practical work will be selected.

The theory section of the research analyses the scientific literature about the development of sense of belonging, describes the sense of belonging for pre–schoolers and discusses the development possibilities of the sense of belonging in the process of collage making.

The practical section of the research reflects the methods of research, the research of the group of children, the influence of the pedagogical trial activities to develop the sense of belonging for preschool children families by using preparation activities and collage making and summarizes the results obtained during research.

Keywords – sense of belonging, preschool children, collage, collage making.

Content of thesis – 69 pages, 6 appendices, 3 tables, 9 pictures, 42 sources of information.

Saturs

Ievads	5
1. Pedagoģijas un psiholoģijas zinātnieku atziņas par piederības izjūtu.....	8
1.1. Piederības izjūtas termina skaidrojums	8
1.2. Piederības izjūtas raksturojums pirmsskolas vecuma (3–5 gadi) bērniem.....	13
1.3. Piederības izjūtas attīstības iespējas kolāžu veidošanas procesā	18
2. Empīriskā pētījuma organizācija un metodes vidējā pirmsskolas vecuma bērnu piederības izjūtas attīstībai	24
2.1. Vidējā pirmsskolas vecuma bērnu piederības izjūtas empīriskā pētījuma plāns un izvēlēto metožu pamatojums	24
2.2. Vidējā pirmsskolas vecuma bērnu piederības izjūtas empīriskā pētījuma bāzes izvēles pamatojums	28
2.3. Vidējā pirmsskolas vecuma bērnu piederības izjūtas empīriskā pētījuma norise	33
2.4. Pētījumā iegūto datu analīze	47
Secinājumi	52
Literatūras un citu avotu saraksts	54
Pielikumi	57

Ievads

Kompetenču pieejas aspektā un dokumentā „Skola 2030” tiek aktualizēta pirmsskolas vecuma bērnu piederības izjūtas attīstība gan ģimenei, gan pagastam, gan valstij. „Skola 2030” norādīts, ka pirmsskolā ir jāapgūst sociālās prasmes, un skolotājas uzdevums ir palīdzēt bērnam iepazīt apkārtējo sociālo vidi un dzīvot tajā. Bērns iegūst izpratni par savu identitāti, apkārtējo sabiedrību un noteikumiem, kuri jāievēro, lai tajā dzīvotu un iekļautos.

Cilvēka dabas pamatvajadzība visa mūža gājumā ir saistīta ar mērķi piederēt pie kādas sabiedrības daļas. Neskatoties uz to, kāda ir bērna izcelsme, bērns ir sociāla būtne, kam nepieciešams izjust piederības izjūtas savai ģimenei, skolai un kādai sociālajai grupai – šīm grupām parasti cilvēka dzīvē ir liela nozīme, kurās viņi cenšas iekļauties. Piederības izjūta balstās uz kopējām intresēm, hobijiem, iezīmēm, talantiem. Bērnam ienākot pasaulē, pirmos, ko tie satiek, ir savi vecāki, ģimene un vēlāk tuvāki apkārtējie piederīgie, kuri veido viņa pirmo vidi. Tālāk piederība rodas ar tuviniekiem, vienaudžiem, draugiem, pagalma biedriem. Cilvēks vēlas piederēt kādai sociālai grupai. Pamatā bērna dzīve rit galvenokārt divos socializācijas institūtos – ģimenē un bērnudārzā.

Pirmsskolas vecumā veidojas sava „Es” apzināšanās, vērtību orientācija. Agrīnā vecuma pakāpē bērns sāk apzināties sevi kā individu, kuram piemīt noteiktas pazīmes, kuras viņu atšķir no citiem. Bērns sāk mācīties ievērot noteikumus, ievērot pieklājības normas, mācās veikt pašapkalpošanās darbus. Vidējā pakāpē bērns mācās sadarboties ar citiem, ieklausīties, saprast, just līdzī, palīdzēt. Sāk apzināties piederību savai dzīvesvietai, Latvijai. Jaunākās skolas pakāpē prognozēt un izspēlēt nedrošas situācijas, apzinās, ka drošības noteikumi, kas saistīti ar ugunsdrošību, ceļu satiksmes drošību, veselībai bīstamām situācijām ir jāievēro. Bērns veido aktīvā darbībā pats savu viedokli un pieņem lēmumus par savu rīcību.

Neapgūstot augstāk minētās vajadzības un noteikumus bērns neprātīs un nemācēs iejusties, viņš būs nepieņemts vienaudžu vidū, sabiedrībā un sociālās grupās. Nesajūtot piederības izjūtu bērns izjutīs kompleksus, apsmiešanu, negatīvu izturēšanos no vienaudžu puses. Bērnībā apgūtais nosaka tālāko dzīves gaitu. Un arī negatīvas pieredzes veido un vada bērna izvēli iesaistīties, iekļauties kādā no sociālajām grupām, un to kādā veidā viņi iekļaujas šajās grupās.

Diezgan bieži var redzēt, ka mūsdienās bērni, jaunieši īsti nespēj iekļauties kādā grupā, identificēties ar to. Šī vienpatība bieži ir saistīta un saistās ar bērna saskarsmes traucējumiem, garīgās veselības traucējumiem pusaudžu un pieaugušā vecumā (depresija, trauksme, u.c.). Bērna vecumā šos traucējumus visbiežāk var novērot kā negatīvu uzvedību,

uzmanības pievēršanu, kas būtu jāuztver kā pirmie signāli, ka piederības izjūta (attiecības), nav pietiekami stabilas, attīstītas.

Negatīva bērna uzvedība uzmanības piesaistīšanas nolūkā, pieaugušajiem cilvēkiem būtu jāskata kā vēlme veidot attiecības. Jo negatīvāka ir bērna uzvedība, jo lielāka pieaugušo uzmanība viņiem ir nepieciešama, jo ir augsts piederības izjūtas trūkums. Jo atbilstošāk ir veidojusies piederības izjūta, jo labāk, veselīgāk bērns veido attiecības un iekļaujas lielākās sociālās grupās (bērnudārzā, skolā, sabiedrībā, t.ml.).

Lielākoties par piederības izjūtu ģimenē runāts netiek, bet tiek turpināti ģimenē paaudzēs ierastie uzvedības, attiecību un attieksmju modeļi. Ģimenē notiekošais tiek uztverts kā pašsaprotams, bet tas bērnam ir svarīgi, jo tikai attīstot piederības izjūtas, bērns spēj stabili emocionāli attīstīties un līdz ar to sabiedrībā pieņemami uzvesties, regulēt savu uzvedību, rīcību.

Bērna galvenā aktivitāte, dzīves veids ir rotaļa. Tā vienlaikus ir viņa pašizpaušme, pašdarbības forma, netiešs audzināšanas un mācību līdzeklis. Rotaļa ir līdzīga mākslai. Agrīnās pieredzes kvalitātes un kvantitāte, ko nosaka rotaļa, ir nākamās garīgās attīstības pamats. Līdz ar to arī ģimenes piederības izjūta visvienkāršāk būtu attīstāma caur rotaļu.

Pētījuma objekts – kolāžu veidošanas process.

Pētījuma priekšmets – vidējā pirmsskolas vecuma bērna ģimenes piederības izjūtas attīstība.

Pētījuma mērķis – pētīt vidējā pirmsskolas vecuma bērna ģimenes piederības attīstību kolāžu veidošanas procesā.

Pētījuma hipotēze – vidējā pirmsskolas vecuma bērnu ģimenes piederības izjūtas attīstība kolāžu veidošanas procesā būs veiksmīgāka, ja:

- tiks ievērota bērna iepriekšējā pieredze;
- tiks ievērotas bērnu intereses;
- tiks izvēlēti bērna vecumam atbilstoši praktiskie darbi.

Pētījuma uzdevumi:

1. Pētīt pedagogijas un psiholoģijas zinātnieku atziņas par piederības izjūtu;
2. Raksturot piederības izjūtu pirmsskolas vecuma 3 – 4 gadus veciem bērniem;
3. Organizēt empīrisko pētījumu par vidējā vecuma bērnu piederības izjūtu;
4. Analizēt vidējā pirmsskolas vecuma bērnu piederības izjūtas empīriskā pētījumā iegūtos rezultātus.

Pētījuma metodes:

Teorētiskās metodes – zinātniskās literatūras avotu analīze;

Empīriskās metodes – bērnu novērošana, pārrunas ar bērniem, vecāku aptaujas, pedagoģiskā izmēģinājuma darbība;

Matemātiskās metodes – datu apstrāde.

Pētījuma bāze – X izglītības iestāde, pētījumā aptverti 12 bērni, 8 vecāki un 3 audžuvecāki.

Pētījuma struktūra – ievads, 2 daļas, secinājumi, ieteikumi pirmsskolas izglītības skolotājiem un literatūras saraksts.

Pētījums ilgst no 2019. gada septembra līdz 2019. gada novembrim.

1. Pedagoģijas un psiholoģijas zinātnieku atziņas par piederības izjūtu

1.1. Piederības izjūtas termina skaidrojums

Pētījuma teorētisko bāzi veido:

- Pedagoģijas zinātnieku – Voldemāra Zelmaņa, Kārļa Dēķena, Aijas Druvaskalnes – Urdzes, Jūlija Aleksandra Studenta, Morisa Balsona, Emīlijas Čerkovas, Jāņa Anspoka, Ausmas Šponas, Tatjanas Koķes, Birutas Frīdenbergas atziņas.
- Psiholoģijas zinātnieku – Valentīnas Hibneres, Roja Baumeistera (*Rojs Baumeister*), Timotija Frensia Lerija (*Timothy Francis Leary*), Žana Pieažē, Hendrija Aleksandra Mareja (*Henry Alexander Murray*), Abrahama Harolda Maslava (*Abraham Harold Maslow*), Alfrēda Ādlera (*Альфред Адлера*), Aleksandra Vorobjova, Silvijas Omārovas, Harieta Ouvera (*Harriet Over*), Ērika Ēriksona (*Эрик Эриксон*), Sergeja Leona Rubinšteina (*Сергей Леонидович Рубинштейн*), Jeļenas Nikolajevas (*Елена Ивановна Нцколаева*) publikācijas.
- Pirmsskolas pedagoģijas zinātnieku – Guntas Pokratnieces, Raimonda Šauša, Dainas Lieģenieces, Birutas Frīdenbergas, Dainas Dzinteres, Ingas Stangaines, Antras Randohas zinātniskie pētījumi.

Cilvēka dzīve sākas ar dzimšanu. Bērnam piedzimstot sākotnējos mēnešus viņš neatdala apkārtējo pasauli no savas darbības: bērnam šķiet, ka piepūle un uztveres ainas, kuras vēl nav nostiprinājušās objektos, ne arī izkārtotas savstarpēji saistītā telpā, vada viņa vēlmes, kaut arī tās vēl nav attiecināmas uz Es, kurš būtu nošķirts no šīs pasaules (Piažē, 2002). Bērns ir pasaules daļa un bērns ir pasaule. Ar laiku veidojas personības nošķīrums no apkārtējās pasaules veidojot arvien lielāku personības, individualitātes apziņu. Taču visā attīstības periodā zīdāinis, bērns cenšas veidot komunikāciju ar aprūpētājiem, tuvākajiem ģimenes locekļiem. Augot bērns attīstas un pilnveidojas H. Ouvers akcentē kā 8 nedēļu vecumā zīdaiņi atbild ar smaidu saviem sociālajiem partneriem, un 12 nedēļu vecumā tie reti smaida ārpus ierastā klātienes cilvēku loka. Ap šo laiku zīdaiņi sāk veidot „sarunu”, kura sastāv no sejas grimasēm, skaņām, žestiem un gaida atbildi no „sarunu” biedra. Šī “saruna” palīdz paildzināt savstarpējo komunikāciju ar citiem cilvēkiem. Svarīgi pieminēt, ka šīs „sarunas” neveidojas vairs tikai ar ierasto aprūpētāju loku, bet arī ar svešiniekiem. Līdz ar to šādas saiknes zīdāinis neveido tikai ar saviem tuvākajiem cilvēkiem, kas norāda, ka komunikācijas veidošana nodrošina kādu vispārīgu apmierinājumu (Over, 2016).

Protams, zīdains, bērns nesmaidīs un „nesarunāsies”, ja viņš būs izsalcis, viņam būs auksti vai pārāk karsti vai būs kāds cits fizioloģisks diskomforts, ko ļoti labi ir parādījusi jau klasiskā A. H. Maslova vajadzību piramīda, kur cilvēka vajadzības ir sakārtotas vajadzību piramīdā. Katra augstākā līmeņa vajadzība ir aktuāla cilvēkam tikai tad, kad tiek apmierināta zemākā vajadzība (Maslow, 1968). A. H. Maslova vajadzību hierarhijā piederība ir daļa no viņa lielās vajadzības, kas motivē cilvēka uzvedību. Vajadzība pēc mīlestības un piederības ir piramīdas centrā kā daļa no sociālajām vajadzībām, kas ir izjust piederību grupai, būt pieņemtam, mīlētam, būt starp cilvēkiem, līdzīgi domājošām būtnēm. Idejai par nepieciešamību iekļauties ir dziļas saknes sociālajā psiholoģijā. Klasificējot mīlestību un piederību ir A. H. Maslova vajadzību hierarhijas vidū (Maslow, 1968). Lai gan A. H. Maslovs uzskatīja, ka šīs vajadzības ir mazāk svarīgas nekā fizioloģiskās un drošības vajadzības, viņš uzskatīja, ka nepieciešamība pēc piederības palīdz cilvēkiem piedzīvot draudzību un pieņemšanu ar ģimenes, draugu un citu attiecību starpniecību (Murray, 1938).

Savukārt, A. Ādlera jēdziens „kopības izjūta” iet vēl tālāk apgalvojot, ka cilvēks pēc savas dabas ir sabiedriska būtne un šī kopības izjūta ir bioloģiski nosacīta, tas ir sava veida sociālais instinkts. Kopības izjūta ir nepieciešama trīs galveno dzīves uzdevumu veikšanai, kas viņaprāt ir darbs, draudzība un mīlestība, un tie ir savstarpēji saistīti. Panākumi vienā no dzīves uzdevumiem kaut kādā veidā noved pie panākumiem citos. Patiesībā visi trīs uzdevumi esot vienas problēmas atšķirīgas puses – kā dzīvot konstruktīvi apkārtējā pasaulē. Mīlestība ir daļa no sociālām jūtām. Sabiedrība bez mīlestības nepastāv. Kurš neprot mīlēt, nav gatavs dzīvei sabiedrībā. A. Ādlers bija redzējis visas problēmas saprātīgā spēku sadalījumā starp saprātīgiem un uzticīgiem cilvēkiem. Līdz ar to kopības izjūta ir jāattīsta (Адлера, 2014). Varētu secināt, ka, jo spēcīgāka izveidojas piederības izjūta, jo veselīgāka būtu sabiedrība.

Bet A. Marejs izmanto terminu „nepieciešamība” aprakstot tādu spēku cilvēka iekšienē, kas organizē cilvēka domas, jūtas un uzvedību. Cilvēks ar lielu vajadzību pēc piederības ir tik motivēts veidot un uzturēt attiecības ar citiem cilvēkiem, ka daudzas no viņa domām, emocijām un darbībām tiek virzītas šīs motivācijas izpildei (Murray, 1938). Līdz ar to varētu secināt, ka piederības izjūta nav tikai izjūta vai vēlme, kas veidojas laika gaitā, bet gan vajadzība un nepieciešamība, instinkts, lai vispār varētu dzīvot sabiedrībā. Daļai cilvēku tā, iespējams, kļūst par galveno motivāciju rīcībai, uzvedībai. Šādu ideju apstiprina un pamato arī R. Baumeisters un T. F. Lerijs.

Vajadzība piederēt kādai grupai, šķietami, ir evolucionāri pamatojama. Sociālo saišu nodibināšana un saglabāšana nodrošināja gan izdzīvošanu, gan reprodukciju. Cilvēki grupā var savstarpēji dalīties ar ēdienu, nodrošināt biedrus dažādām aktivitātēm, rūpēties par pēcnācējiem (arī bāreņiem). Daudzas izdzīvošanai svarīgas aktivitātes, piemēram, lielu

dzīvnieku medīšana vai aizsardzības nodrošināšana, vislabāk izdarāmas ir tieši grupā. Bērniem, kas turētos pieaugušo tuvumā līdz sasniegtu reprodukcijas vecumu, būtu daudz lielāka iespēja izdzīvot, kā citiem bērniem, jo tie varētu saņemt ēdienu un rūpes, kas tiem nepieciešamas. Jo lielāka iespēja gūt kādu ārēju apdraudējumu, jo lielāka kļūst vajadzība piederēt grupai un gūt tās aizsardzību. Piederība tiek uzskatīta par vajadzību, nevis tikai par vēlmi (Baumeister, Leary 1995). Un pierādās A. Ādlera un H. A. Mareja apgalvojumi, ka vēlme piederēt kādai grupai, piederības izjūta attīstīšana bija vajadzība, nepieciešamība. Ja bērnam un viņa mātei nebija izveidojušās piederības jūtas un grupa nebija viņus pieņēmuši kā grupas daļu, viņiem nebija nodrošinātas ne fizioloģiskās, ne drošības vajadzības kā to apgalvoja A. H. Maslovs savā vajadzību hierarhijā.

Savukārt V. Zelmanis ir izveidojis vajadzību evolūciju, kur saskarsmes (komunikatīvās) vajadzības izaug no cilvēka sociālās būtības. Jau tālā senatnē indivīdi ir apvienojušies sabiedriskos grupējumos – dzimtās, ciltīs, tautās, valstīs. Mūsdienu cilvēka pilnvērtīga dzīve nav iedomājama atrauti no sabiedrības. Vērtību ražošana, sadale un patērēšana notiek sarežģītā darba dalīšanas procesā. Sabiedrība (valsts) nodrošina arī personas aizsardzību un tiesības, vienlaikus izvirzot arī noteiktus pienākumus. Ir izveidojusies sadzīves un saskarsmes kultūra, morāles normas un pieklājības noteikumi. Rezultātā cilvēks izjūt arī iekšēju vajadzību pēc saskarsmes ar tuviniekiem, draugiem, biedriem, vienaudžiem – gribas dalīties ar tiem domās un pārdzīvojumos. Cilvēka izolācija no sabiedrības ir viens no smagākajiem soda veidiem, jo liedz viņam apmierināt vajadzības. To sāpīgi pārdzīvo arī tā nosodītie bērni (Zelmanis, 2000). Līdz ar to varētu secināt, ka emocionālās vajadzības drīzāk ir „izaugušas” no fiziskās nepieciešamības atrasties grupā, jo teju tikai tādā veidā cilvēks varēja izdzīvot. Taču šobrīd nepieciešamība piederēt grupai nozīmē arī fizisko labsajūtu, laimes hormonu izdalīšanos. Un lielākā daļa cilvēku šobrīd piedzimstot jau piedzimst kādā grupā, kurā ir jāturpina iedēties.

Piederības izjūta veidojas pakāpeniski, jo ir dažāda lieluma grupas, kas parasti ir iekļaujošas – ģimene, radnieki, draugi, vienaudži, klases biedri, skolas biedri, kaimiņi, novadi, pilsētas, pagasti, darba kolēģi, dažādu aktivitāšu biedri u.tml. Iepazīšanās un piederības izjūtas attīstība ar šīm grupām notiek pakāpeniski, lai arī bieži tajā automātiski bērni jau tiek iekļauti (piemēram, ģimenē, valstī u.c.). Ko apstiprina arī A. Ādlers. Sabiedrībā pieņemtajos apstākļos cilvēks vispirms pakļaujas ģimenei, vēlāk sabiedrības ietekmei, bet skolu uzskata par plašāku sabiedrību. „Viss kopības attīstības process sākas saiknē ar māti, jo māte ir pirmā persona, ar kuru bērns ir saistīts, viņa ir pirmais „Tu”, ar kuru bērns nokļūst sociālā stāvoklī, viņai bērnam ir jābūt uzticības pilna līdzcilvēka paraugam” (Ādlers, 2001, 127). Mātes pienākums ir sagatavot bērnu dzīves uzdevumiem, attiecināt viņa interesi uz

citiem, uz visu pasaulīgo dzīvi. Mātei ir jāiemāca mīlēt, izrādīt interesi un pieņemt tēvu, brāļus, māsas u.t.t. Arī K. Dēķens domā, ka bērna saikne sākas ar māti, vēlāk ar ģimeni un tās locekļiem. Ģimene ir visdabiskākā un vislabākā audzināšanas vieta (Dēķens, 1998).

Gan K. Dēķens, gan A. Ādlers lielāko atbildību un pienākumu par bērna iekļaušanu sabiedrībā uzliek uz mātes pleciem, lai gan mūsdienās vairāk ir dzirdams termins kā primārais aprūpētājs, jo arvien biežāk bērnu aprūpē iesaistās arī tēvi, vai audžuvecāki vai citi aprūpētāji, kas ir bērna galvenie aprūpētāji. Turpmāk runājot par vecākiem un ģimeni šī darba ietvaros varētu pieņemt un iekļaut bērna aprūpētājus, lai kas tie arī būtu. Minot šos aspektus J. A. Students ir daudz iekļaujošāks un apgalvo, ka ģimene ir pirmā ētiskā un sociālā apkārtne. Šai apkārtņē vadītāja loma, protams, piekrīt vecākiem. Vecāki rūpējas par bērna garīgo un materiālo kalpošanu. No vecākiem bērns saņem ētiskos un sociālos iespaidus (Students, 1998).

Kopības jeb piederības izjūta ir iekšēji saistīta ar cilvēka attīstību. Sākotnēji šī piederības izjūta rodas bērnam ģimenē. Bērniem ir jāveido drošu vidi, vecākiem ir jānodrošina iespēju piedzīvot kopību ar ģimenes locekļiem, tad bērns „dzird un redz labāk, viņš spēj iegūt draugus, viņš ir labāks līdzspēlētājs, līdzcilvēks, un viņam ir arī vairāk sapratnes par citiem, jo viņš, pateicoties kopības izjūtai, ir vērīgāks un jūtīgāks pret apkārtējo vidi. Bērns, kurš izjūt savu piederību pie kādai viņam nozīmīgai grupai, darbojas aktīvāk, labāk spēj pārvarēt grūtības. Bērnam, kuram ir vāji attīstīta piederības izjūta, ir zems adaptīvo spēju attīstības līmenis, viņš nespēj veidot efektīvas attiecības ar apkārtējiem cilvēkiem” (Ādlers, 2001, 128).

Ž. Pižē izvērš domu par to, ka, ja asimilācija ir konservatīva, un ir tendence pakļaut vidi organismam, bet pielāgošanās videi ir pārmaiņu avots un pakļauj organismu pakāpeniskajām vides prasībām. Ja savos pamatos šīs abas funkcijas ir antagoniskas tad tieši gara dzīvei kopumā un īpaši intelektam jāuzņemas to savstarpējā koordinators loma (Piažē, 2002). Šī Ž. Pižē doma, autoresprāt, labi uzsver vecāku lomu bērna atbalstīšanai laikā, kad bērnam ir jāpielāgojas videi, grupai, kurā tas dzīvo un dzīvos. Apkārtējo vidi pielāgot bērna vajadzībām ir ārkārtīgi grūts un sarežģīts, bieži pat neiespējams uzdevums, kas prasa ne tikai lielus fiziskos resursus, bet arī intelektuālos un garīgos resursus. Jo lielāka ir šī atšķirība (starp grupu un indivīdu), jo lielākus resursus dzīvošana un izdzīvošana var prasīt, tāpēc ir ļoti svarīgs ģimenes, aprūpētāju, vecāku atbalsts. It sevišķi ņemot vērā, ka cilvēkam ir spilgti izteikta vajadzība iepazīt apkārtējo, savu iekšējo pasauli un citus cilvēkus. Šī vajadzība laika ritumā nevis mazinās, bet otrādi – pastiprinās (Vorobjovs, 2000).

Cilvēks izjūt piederības dažādās pakāpes visas dzīves garumā. „Piederības izjūta ir būt daļai no kaut kā, būt kādā veselumā integrētam elementam, būt pieņemtam savā ģimenē, skolā

un sabiedrībā. Ja cilvēks netiek iekļauts sabiedrībā, viņš ir vientuļš. Tā ir briesmīga sajūta būt vientuļam un nepieņemtam, nepiederošam kādai sociālai grupai” (Bolson, 1995, 23). Arī H. Ouvre piemin, ka ja bērniem tiek atņemta piederības izjūta, tas negatīvi ietekmē viņu labklājību (Ovner, 2015).

Cilvēks aug, attīstās un veidojas sabiedrībā. Tamdēļ nav ne mazāko šaubu, ka sabiedrība visnotaļ ietekmē atsevišķu cilvēku. Sabiedrība ir tik svarīgs faktors cilvēka garīgajā attīstībā, ka bez un ārpus sabiedrības atsevišķs cilvēks nespētu garīgi augt un veidoties (Students, 1998). Un ne tikai. Ja mēs nedzīvotu sabiedrībā mums nebūtu vajadzība arī intelektuāli attīstīties. Cilvēkam labi jūtoties, viņš vēlēties būt sabiedrībā, jo tikai attiecību, viedokļu mijiedarbībā ir iespējamās pārmaiņas, attīstība. E. Čerekova to saista ar emocijām. „Agrāk radušās izjūtas (prieks par saskarsmi ar pieaugušajiem, līdzjūtība pret citiem bērniem) padziļinās un kļūst noturīgākas, draudzīgākas, skaidrāk izteiktas. No vecākiem bērns saņem primārās simpātijas, līdzjūtību un maigumu pret tuviniekiem. Pirmsskolas vecumā simpātijas pāraug biedriskuma jūtās, draudzības sākotnējās formās” (Čerkova, 2003, 25). Lai arī K. Dēķens apgalvo, ka cilvēks izjūt piederību visas dzīves garumā. Cilvēks ir sabiedriska būtne, kas ir radīta saskarsmei ar citiem cilvēkiem (Dēķens, 1998), darba autore vēlas pastiprināt E. Čerekovas apgalvojumu par pozitīvo emociju nozīmīgumu. Ņemot vērā, ka cilvēks gadu tūkstošiem ir bijis atkarīgs no grupas atbalsta un piederības šai grupai, un cilvēks ir radīts saskarsmei ar citiem cilvēkiem, ir ārkārtīgi svarīgi, ka bērna pirmās emocijas saskarsmē ar citiem cilvēkiem ir pozitīvas. Loģiski spriežot, pat ja šīs pirmās emocijas ir negatīvas, arī tās padziļināsies. Ja bērns aug naidpilnā un vai citādi negatīvā vidē, visticamāk šīs emocijas nostiprinātos un, par cik cilvēks ir sociāla būtne, meklētu veidu kā tās izpaust ar citiem cilvēkiem. Arī A. Šponas uzskats parāda, ka cilvēkam jau no bērnības ir vajadzīga drošība, barība, telpa, kurā var brīvi augt un attīstīties, un kurā viņš jūtas piederīgs. Audzināšana mijiedarbībā ar cilvēka augšanu. Katrs cilvēks ir unikāls un neatkārtojams gan pēc savas ģenētiskās dabas, gan pēc sava dzīves ceļa. Sabiedrībai kopumā ir vajadzīgi labvēlīgi apstākļi (Špona, 2006). Kam autore sliecas piekrist, jo, ja sabiedrībā kopumā būs labvēlīgi apstākļi, ir lielāka iespējamība, ka arī katrai atsevišķai ģimenei apstākļi būs labvēlīgāki. Taču labvēlīga sabiedrība var attīstīties, ja jau mazajās grupās, ģimenēs notiek pozitīva attīstība. Viss ir mijiedarbībā.

Tiek secināts, ka cilvēks ir atkarīgs no grupas, grupas locekļu atbalsta un palīdzības. Cilvēks grib būt novērtēts, iekļauts grupā un piederēt tai. Esam atkarīgi no saviem grupas locekļiem. Piederības pirmsākumi veidojās ģimenē, pēc tam sabiedrībā. Cilvēka uzvedība, garastāvoklis būs atkarīgs no cilvēka iekļaušanās grupā. Piederība ir uzskatāma par vajadzību

nevis tikai par vēlmi. Piederības izjūtas vajadzība tiek konstatēta no cilvēka dzimšanas līdz cilvēka mūža beigām. Cilvēkam ir vajadzība piederēt, lai sajostos nozīmīgs un laimīgs.

Katrā konkrētā vecumā zinātnieki akcentē citādus piederības izjūtas vajadzību aspektus.

1.2. Piederības izjūtas raksturojums pirmsskolas vecuma (3–5 gadi) bērniem

Daudzos literatūras avotos tiek skaidrots, ka piederības izjūta sākas ar ģimeni. Jau bērnam nākot pasaulē bērns pieder pie mātes un tēva. Arī V. Zelmenis pētīja, ka cilvēka mūžs sākas ģimenē. Ģimenē bērns saņem savu dzīvību un tuvinieku pirmo aprūpi. Te veidojas arī psiholoģiskā saikne (mīlestība) paaudžu starpā. Tiek pārmantotas arī paaudžu uzkrātās pedagoģiskās tradīcijas – vecāki cenšas bērnus audzināt aptuveni tā, kā viņus pašus kādreiz audzinājuši viņu vecāki. Ģimene ir juridiski apstiprināta sabiedrības vismazākā vienība. Tā veido garīgo un materiālo bāzi bērnu attīstībai (Zelmenis, 2000). Līdz ar to būtu svarīgi sabiedrībā akcentēt piederības un attiecību nozīmi bērna attīstībā, jo ģimenē daudzas lietas uzskatot par pašsaprotamām, pašā ģimenē var nepiefiksēt, ka konkrētas lietas ģimenē tiek darītas neatbilstoši bērna vajadzībām. Paaugoties bērns nonāk sabiedrībā un parasti pirmā pieredze ir pirmsskolas izglītības iestāde, kur atbalstu un priekšstatus par piederību sniedz skolotājs un grupas biedri. To piefiksē arī E. Čerkova, kura apgalvo, ka sabiedrība ir vieta, kur bērnam, mācīties, augt un attīstīties. Bērnudārzs ir vieta, kur bērnam cenšas radīt iespējas emocionālajam kontaktam ar sev tuvām un viņam nozīmīgām sfērām. Bet dzīve no cilvēka prasa arvien vairāku dažādu zināšanu, prasmju, iemaņu. Pirmsskolas skolotājam jāgādā par to, lai bērns tās piesavinātos (apgūtu) (Čerkova, 2003). Līdz ar to var secināt, ka pirmsskolas skolotājs lielā mērā var būt arī kā ziņnesis, tulks starp sabiedrību un ģimeni, ja ģimene kaut kādu iemeslu dēļ nav informēta (vai ignorē) par jaunākajām nostādnēm bērnu audzināšanā, piederības izjūtas izveidē, bērna pamatvajadzībām u.c. Sabiedrība ir viena no vietām, kur cilvēks rod un meklē apmierinājumu, un cilvēkam nepārtrauki ir sociālās vajadzības, kuras ir nepieciešams apmierināt, lai pilnvērtīgi dzīvotu. Taču ir arī dažādi sabiedrības slāņi, kas lielā mērā nosaka, kādas ir šīs vajadzības, kāda būs informācija, ko ģimenes vienība apgūs.

G. Pokatniece akcentē šādas cilvēka nepieciešamās apmierināšanas vajadzības:

- vajadzību būt piederīgam kādai grupai,
- vajadzību pēc pieķeršanās un simpātijām,
- vajadzība pēc pašapziņas,
- vajadzību pēc pašapliecināšanās,
- vajadzību pēc informācijas un vērtību orientācijas sistēmu.

Bērns vērsas pie apkārtējiem, jo apmierināt šīs vajadzības var tikai saskarsmē – kontaktējoties un sadarbojoties ar citiem dažādiem vecuma cilvēkiem (Pokratniece, 2001). Šeit cilvēks iziet no savas komforta zonas, jādodas plašajā pasaulē un jāiekļaujas tajā, kur cilvēki dzīvo priekšmetu un parādību pasaulē, viedokļu pasaulē. Arī A. Vorobjovs pētīja, ka cilvēks dzīvo parādību un priekšmetu pasaulē, ko sabiedrība savā attīstības gaitā aizvien vairāk uzkrāj, un paplašina savas zināšanas. Visi cilvēki dod subjektīvu vērtējumu ar ārpasauli, gūst sabiedrisku „nokrāsu” (mīļa pilsēta, cēla rīcība u.c). Tātad cilvēkam ir ne tikai vesela zināšanu sistēma par apkārtējo pasauli, bet arī izveidojušos sakaru ar šo pasauli subjektīva vērtēšanas sistēma, ko sauc par jūtām. Jūtu priekšmets var būt jebkura lieta vai parādība (Vorobjovs, 2000).

Apkārtējā pasaulē cilvēks ir kā sabiedrības daļa ar savu sociālās vajadzības pēc saziņas un sabiedrības, jo katrs cilvēks dzīvo sociālā vidē – ģimenē, bērnudārzā, skolā, augstskolā, sabiedrībā kopumā. Katrai sociālai grupai, kā arī sabiedrībā kopumā ir izveidojušās noteiktas normas, uzvedības kārtība, kas ar savām vajadzībām jānācās saskaņot katram bērnam, pusaudzim, jauniešiem un arī pieaugušajiem (Špona, 2006). Cilvēkam ir jācenšas iekļauties apkārtējā sabiedrībā, lai arī cilvēks mēdz centrēt savu uzmanību ap sevi un savām vērtībām. Mums kaut kas ir jāzaudē, lai kaut ko iegūtu, lai iegūtu sabiedrības atbalstu, piederības izjūtu grupai, attiecības, drošību u.tml. Šis konflikts starp sevi un savām vajadzībām un to, ko pieprasa sabiedrība, rada iekšējo konfliktu, kas būtībā raisa cilvēka apziņas raksturīgāko darbību – domāšanu. Dzīvojot, uzkrājot pieredzi, mēs domājam par sevi, par pasauli, par sevi pasaulē. Visbiežāk mūsu domas nodarbina jautājums par dzīves mērķi, kvalitāti. Katram neapšaubāmi gribas dzīvot pilnvērtīgi, un katram ir sava mēraukla un izpratne par to. Viens ātrāk, cits vēlāk saprot, ka cilvēka dzīvē nozīme ir kā materiālākām lietām, tā arī garīgajām vērtībām (Koķe, 2001). Daļu vērtības ieaudzina ģimenē, pēc tam turpina pirmsskolā, skolā. Taču kāda veida mērķi un kvalitātes tiks ieaudzinātas, parādītas bērna ģimenē, ir ļoti ticams, ka līdzīgi mērķi tiks uzstādīti arī skolas gados un pieauguša cilvēka dzīvē. Cilvēks apgūst un mācās lietas būtību visu mūžu, līdz sirmam vecumam. Bērniem patīk apgūt jaununas tehnoloģijas un pētīt lietas.

Audzināšanas un mācīšanās vienotību nosaka mērķu kopība un bērna attīstības veselums. Visa audzināšana, izglītība, mācīšana ir virzīta uz to, lai sekmētu harmoniskas un vispusīgi attīstītas personības veidošanos, kam raksturīga progresīva vērtību orientācija, brīva apziņa, patstāvība, mērtiecība un atbildība (Špona, 2006). Autoresprāt, šeit vajadzētu būt abpusējai sadarbībai starp ģimeni un skolu, lai bērnam iemācītu paliekošas vērtības, arī piederības attīstību grupai un rūpes par savu piederības grupu, tādejādi uzlabojot grupas mikrovidi.

Bērnam, tāpat kā citiem cilvēkiem, ir vajadzība justies piederīgiem, zināt, ka viņš nem kāds vērā, justies nozīmīgam, saprast, ka viņi ir kaut kas (Balsons, 1995). Bērns tiecas pēc tā, lai piederētu pie kaut kā, būtu lielāka sociāla organisma daļai. Skolotājiem ir jāizprot bērnu uzvedības izpausmes uzlūkojot kā mēģinājumu iedēties un būt daļai no grupas, kā arī mēģinājumu veidot attiecības.

Sociālās psiholoģijas jomā nepieciešamība iekļauties ir iedzimta motivācija būt saistītam ar citiem un būt sociāli pieņemtam. Šai vajadzībai ir nozīme vairākās sociālajās parādībās, piemēram, pašatspoguļošanā un sociālā salīdzināšanā. Šī nepieciešamība iekļauties grupā var arī izraisīt uzvedības, uzskatu un attieksmes izmaiņas, jo cilvēki cenšas ievērot grupas standartus un normas.

Bērnam saprotot 4–5 gadu vecumā, ka viņš pieder grupai, viņam ir noteikta vieta grupā, viņš savas spējas un laiku veltīs grupai un sadarbosies ar skolotājiem, grupas biedriem atbilstoši rotaļas noteikumiem. Bērns uzskata, ka nespēj iejusties grupā, izpildīt rotaļas prasītos noteikumus. Pirmsskolnieks neņem vērā, vai viņa uzvedība ir pieņemama vai nav. Bērns par visu varu centīsies panākt to, ka kļūst par grupas locekli.

Pēc A. Ādlera formulējuma pedagoģiskā darba mērķis ir audzināt indivīdu, kas dzīvo reālajā cilvēka sabiedrībā, kurš pašapziņas procesā uzzinās savu attieksmi pret citiem un aktīvi sadarbojas ar tiem. Sociālās jūtas veidošana netieši saistīta ar otro uzdevumu – identificēties profesijas pasaulē. Mūsu glābšana tikai ir apzināties, apzināties sevi, savu mērķi, savu vietu globālajā sakaru sistēmā un atbilstoši tam būvēt visu sabiedrību (Адлера, 2014).

Mēs dzīvojam vienā konkrētajā visuma vietā un jāattīsta to spēju robežas, kuras mums sniedz apstākļi; mēs dzīvojam starp citām līdzīgām būtnēm, kuras mums jāiepazīst; mēs esam sadalīti divos dzimumos, un mūsu rases nākotne ir atkarīga no abu dzimumu attiecībām, kur parādās piederības izjūtas attīstība. Ikviens pieaugušais ir bijis kādreiz bērns. Zina, kā tas ir atrast savu vietu, piederību sev interesējošām lietām, vietu pirmsskolā, piederību izjūtu – piederību īpašai pasaulei, par savdabīgu subkultūru. Cilvēkbērnā ir nepieciešams iemācīt piederības izjūtu, to izprast, saprast pie kā bērns pieder. Kā autori raksta sākotnēji, tā ir ģimene, vēlāk draugi, radi, skolas biedri, arī pagalma bērni, kuri sniedz savu pieredzi piederības izjūtā.

Šādi bērns uzņem iespaidus, gūdam tos no apkārtējām emocijām un procesa. Pieaugušais var palīdzēt viņam saprast, izjust notiekošo un izzināt sevi. Paskaidrojumam ir jābūt bērnam saprotamā valodā, jo, ja tas būs viņa personiskās pieredzes valodā, viņš to pieņems.

Mūsu paļaušanās uz mūsu grupas locekļiem ir radījusi dziļu ietekmi uz mūsu motivāciju: veiksmīga grupas darbība prasa, lai mēs būtu motivēti mijiedarboties un

iesaistīties ar tiem, kas ir mums apkārt. Citiem vārdiem sakot, mums ir jāiederas (Ovner, 2015). Šajā darbā tika izpētīta mūsu vajadzības attīstības izcelsme. Bērni attīstības sākumā cenšas sazināties ar citiem un veidot ilgstošas saites ar grupas locekļiem. Turklāt, ja bērniem tiek atņemta piederības izjūta, tas negatīvi ietekmē viņu labklājību. Šis uzsvars uz sociālo motivāciju ļauj mums izpētīt, kāpēc un kādos apstākļos bērni iesaistās īpašā uzvedībā. Tādējādi tas ir svarīgs papildinājums pētījumiem par sociālo zinību. To darot, tas paver svarīgus jautājumus nākotnes pētījumiem un nodrošina tik ļoti nepieciešamo tiltu starp attīstību un sociālo psiholoģiju.

Pirmsskolā tiek uzskatīts, ka cilvēki apmierināti ar līdzdalību grupā tik ilgi, kamēr piederības efekts ir augstāks par nodevām, ko indivīdam nākas maksāt par piederību grupai, šeit var minēt to, ka tev ir jāpacieš nepatīkams grupas biedrs, kuram nevēlies pakļauties (Omārova, 1996).

Cilvēks ir sabiedriska būtne, kas ir radīta saskarsmei ar citiem cilvēkiem. Bērns viens sevi nevar attīstīt kā garīgu būtni, viņam ir nepieciešams garīgs kontakts ar sev līdzīgām būtnēm.

Cilvēkam, kurš ir saskarsmē ar bērnu, jāzina, ka viņš atrodas saiknē ar vērtību un kā garīga būtne mazais ir jau personība ar savu iekšējo būtību, kura ir respektējama un cienījama.

Pirmais psihosociālais posms atbilst Z. Freida orālai stadijai (tā ir pirmā attīstības stadija un ilgst no dzimšanas līdz pusotra divu gada vecumam), tas aptver pirmos divus dzīves gadus. Pēc Ē. H. Ēriksona apgalvojuma, šajā laika periodā veselīgas personības veidošanās ir kopības izjūta, uzticība. Citi zinātnieki to pašu sauc par "pārliecību". Mazulis, kuram ir „iekšējās noteiktības” pamatzijūta, uztver sociālo pasauli kā drošu, stabilu vietu, bet cilvēkus kā gādīgus un uzticīgus. Šī noteiktības izjūta tikai daļēji apzinās bērnības periodu (Эриксон, 2006).

Saskaņā ar Ē. H. Eriksonu apgalvojumu, bērna attīstības pakāpe uzticības izjūtai pret citiem cilvēkiem un pasauli ir atkarīga no tās iegūtās mātes aprūpes kvalitātes (Эриксон, 2006).

„Rezumējot analīzi, kuri ietver filozofiskās koncepcijas par subjektīvajiem, superjutekliskajiem priekšstatiem par pasaules būtību un cilvēka vietu tajā, var norādīt, ka tie radās alternatīva filozofiskajām koncepcijām, kas par pirmcēloni atzīst jutekliskās, priekšmetiskās parādības” (Vorobjovs, 2000, 16).

Cilvēki būs apmierināti ar grupas piederību tik ilgi, kamēr savas grupas noderīgumu sev uzskata par vajadzīgu, darbības procesā mainoties ar prasmēm, garīgo vērtību apmaiņu starp cilvēkiem, pieredzes pilnveidošanos tam visam pamatā ir savstarpēja uzticēšanās (Omārova, 1996).

Pēc psihologa domām, izjūtot sevi kā pasaules daļu, ir iegūta identitāte, kas ļauj pārvarēt provinciālismu un vērtēt lietas un parādīt tās globālā skatījumā, bet savukārt savas pieredzes izjūta būtiski nosaka cilvēka reālo darbību, galveno vērtību un attieksmju veidošanos (Pokratiece, 2001).

Iedalot cilvēka zināšanas jutekliskās, jēdzieniskās un vispārīgās zināšanas. Sokrāts domāja, ka „jēdzieni kā vispārīgās zināšanas par pasauli potenciāli piemīt katram cilvēkam kopš dzimšanas. Tie viņam atklājas un kļūst apjēdzami dialogos ar sarunu biedriem vai pašam ar sevi. Sakarā ar to izzināšana nav nekas cits kā zināšanu tapšanas process, kurš neapzināti pastāv mūsos” (Vorobjovs, 2000, 14).

E. I. Nikolajevs, V. Zelmenis un A. Rondoha apgalvo, ka mazi bērni atdarina vecākos bērnus un pieaugušos, parādot to savās rotaļās. Pakāpeniski šīs rotaļas pieradina vairāk un vairāk bērnus pie pieaugušo dzīves noteikumiem, normām, sabiedrības vērtībām (Ицколаева, 2010). Rotaļa ir dzīves spēle, tu jau kā bērns mācies spēlēties jau kā pieaugušais, jau no vērošanas procesa.

Spēle ir dzīves forma, dvēseles stāvoklis, kas atrodas nemitīgā kustībā. Pieaugušie saprot, ka bērns spēlējas. Paši bērni šajā posmā zina, ka viņi dzīvo. Šis viņiem ir pilnvērtīga šī brīža dzīve ar visām viņam saprotamām un vēlamajām vajadzībām (Ицколаева, 2010).

Pirmsskolas vecumā notiek strauja garīgā attīstība. Pirmsskolas vecumā turpinās intensīva augšana un ķermeņu daļu disproporcijas izlīdzināšanās. Nostiprinās skelets, muguras, locītavu sistēma un muskulatūra. Kustības kļūst labāk koordinētas. Šajā vecumā bērns tiecās pēc rotaļu biedriem un kolektīvām rotaļām. Te sākas veidoties viņa saskarsmes kultūras pamati (jāievēro ne viens savas, bet arī vienaudžu intereses) (Zelmenis, 2000). Bērniem mācoties, laikam ritot viņi attīstās, gūst jaunas zināšanas. Pirmsskolas vecumā nostiprinās bērna iniciatīva, vai arī parādās pastāvīga vainas apziņa. Ja pieaugušie netraucē bērnam fantazēt, rotaļāties, atbild uz viņa jautājumiem, stāsta interesējošās lietas bērnam sākas veidoties iniciatīvas iedīgļi. Ja tiek pieprasīta bērna atkarība no pieaugušā, ierobežota autonomija, bērnam rodas vainas izjūta, var veidoties agresivitāte, atreibība tas viss notiek pirmsskolā. Pirmsskolā notiek bērna vislielākais, straujākais attīstības posms.

Pirmsskolas vecumā norisinās pārmaiņas bērna veidošanās procesā. „Mainās viņu saturs, dzīvesveids un forma saskarsmē ar citiem bērniem, krasi pieaug fiziskās un psihiskās attīstības iespējas, rodas jaunas vajadzības, intereses un tātad arī jauni stimuli aizvien daudzveidīgākai darbībai” (Rondoha, 2013, 5).

Ceturtajā dzīves gadā bērns kļūst pacietīgāks un vairāk kontrolē savu uzvedību. Viņš kļūst pašpārliecinātāks, viņa uzvedība jau ir vieglāk paredzama. 4 gadu vecumā bērns iemācās pazīt atšķirīgas diezgan sarežģītas priekšmetu formas, skaņu savienojumus, ar redzi, tausti un

dzirdi, noteikt atsevišķus elementus, atrast starp tiem savstarpēju sakarību. Paplašinās vārdu krājums, valoda kļūst skaidrāka un spēcīgāka. Attīstās bērna domāšana: bērns apvieno priekšmetus ne tikai pēc ārējām pazīmēm, bet sāk izdalīt priekšmetu būtiskās īpašības, grupē tos pēc materiālu īpašībām, noderības. Patīk sīki priekšmeti. Bērnam kļūst saprotamāka vienkāršo cēloņu sakarība tajā gadījumā, ja viņam ir saskare ar parādībām, kas labi pazīstamas no iepriekšējās pieredzes. Kopīgā darbības procesā bērni sāk apvienoties nelielos kolektīvos, dalās ar mantām savstarpēji saskaņo savu darbību.

Bērns sturpina attīstīties 4–5 gadu vecumā notiek sīko muskuļu attīstība un notīrīšanās. „Šī attīstība rada priekšnoteikumus precīzai un savā starpā koordinētai kustību veikšanai. Bērniem ir liela vajadzība kustēties, meklēt piedzīvojumus un ļoti izteikta zinātkāre. Vēl raksturīga šajā vecumā ir liela kustību aktivitāte, augšana, koordinācijas spēju pilnveidošanās. Bērni spēj veikt dažādas sarežģītas kustības. Tad vēl šajā vecumā notiek tēlainās atmiņas un verbālās atmiņas (dzirdes, redzes, kustību) attīstība. Jau četrus gadu vecumā bērni atklāj, ka parādību cēloņi var slēpties lietu īpašībās. Attīstās vairāki domāšanas veidi: uzskatāmi konkrētā, uzskatāmi tēlainā, verbāli loģiskā domāšana. Loģiskā domāšana attīstās pieredzes, kļūdu un mēģinājuma rezultātā” (A. Randoha, 2013, 8 – 9). Šajā vecumposmā bērns ir gatavs pasaules izzināšanai, prasmju un zināšanu apguvei.

Secinām, ka piederības izjūtu nosaka individuālās attīstības aspekti. Bērnam jūtoties labi, veselīgi tad arī bērns veiksmīgi iekļausies sabiedrībā, ģimenē un citās sociālās vidēs. Cilvēkbērns vēlas, ka pieaugušais viņu novērtēs, izteiks uzslavas. 3 – 4 gadu vecumā bērnam ģimene ir svarīgākā, bet ir arī nepieciešamība pret vienaudžu loka.

1.3. Piederības izjūtas attīstības iespējas kolāžu veidošanas procesā

Kolāža ir materiālu un emociju apkopojums vienā darbā. V. Hibnere definē, ka kolāžu uzskata par dažādu ikdienā lietojumu materiālu (tekstiliju – auduma, adījumu, auklu u.c.) atgriezumu, papīra, kartona aplikatīvs līmējums uz plaknes vizuāli radošās ieceres attēlošanai mākslas un bērna darbos (Hibnere, 1998). Bērniem patīk ne tikai līmēt un griezt papīru, bet arī eksperimentēt ar dažādiem materiāliem. Veidot no dažādiem matreāliem jaundarbu, tādu, kas ir tuvs tikai viņam. „Veidošana ir bērna vai mākslinieka patstāvīgs darbs, darbojoties ar dažādiem materiāliem” (Hibnere, 1998, 186). Darbojoties ar materiālu nav svarīgs gala iznākums, bet radošais process līdz vēlamajam rezultātam. Šeit vēlamais rezultāts ir tas, ka bērns ir apguvis prasmi un vēlmi darboties, veicis savu darbu, tā kā viņš ir paredzējis un realizējis savu ieceri procesā vēlamajā darbā. „Process ir vizuāla radošās darbības norise, virzīšanās uz priekšu, lai sasniegtu iecerēto darba rezultātu; psihe attīstībā” (Hibnere, 1998, 178). Radošs process liek bērnam atbrīvoties no negatīvām emocijām, konfliktu situācijām,

informācijas ieguves procesi, kuri tālāk apziņā tiek „apstrādāti” netiešās izziņas procesos – tēlainajā domāšanā un radošajā iztēlē. Uz emociju un jūtu pamata rodas ieceres tēls, ko bērns realizē savā praktiskajā darbībā” (Hibnere, 1998, 21).

Pirmsskolas vecuma bērni ir ļoti vērīgi, zinātkāri, jo viņiem ir plaša interese par apkārtni, par to, kas notiek dabā un sabiedrībā. Šeit var pieminēt, ka mazam bērnam gribas un ir svarīgi izpētīt lietas, kas ir jaunas, pārbaudīt lietas, kā tās darbojas, kā atvērt, kā aizvēras. Viņam pašam ir svarīgi to izdarīt un izpētīt. Bērni ir zinātkāri un visu aktīvi izzina – īpaši to, kas ir jauns, negaidīts, pārsteidzošs, dinamisks (Hibnere, 1998). Pirmsskolas vecumā bērna radošā darbība nav vēl tā izteikta: bērnu galvenokārt saista pats darbošanās process (Hibnere, 1998).

Darbības pamatā ir bērnu vēlēšanās pēc mākslinieciskās darbības un radoša procesa, kustībām. J. Anspaks analizē, ka mākslinieciskās darbības pamatā ir bērna dabiskā tieksme pēc kustībām. Rotaļā meklējami bērna mākslinieciskās darbības pirmsākumi. Rotaļā nodrošina fizisko un garīgo spēku attīstību, atraisa iztēli un fantāziju, rosina viņa radošo darbību. Mērķtiecīgi virzīta rotaļa – „pasaules spogulis”. Bieži bērns attēlo rotaļā iespaidus no kādas sarunas, sapņa, pastaigas, stāsta vai grāmatas. Nonākot saskarē ar dažādām mākslas formām, bērnam tiek izkopta jūtu pasaule, kas atbrīvo viņu no zemākajām tieksmēm. Māksla rada īpaši pacilātu noskaņu, izraisa noteiktu jūtu stāvokli, kas tik ļoti nepieciešams jebkuras personības darbības rosināšanai (Anspaks, 2004). Mākslinieciskā darbība spēcīgi ietekmē bērna gribas attīstību. Bērniem jādod atbilstoši uzdevumi, ko ir spējīgi paveikt, jārosina bērnu sasniegt darbā gatavo rezultātu. Tādējādi bērns gūst baudu par paveikto un smeļas emocionālu pārdzīvojumu. Ieguldītais un paveiktais darbs sniedz bērnam jaunus spēkus, rosina uz jauniem veikumiem un nostiprina patstāvību.

Patstāvīgos darbos veiksīm zināmus darbības veidus, kas tiks apvienoti kolāžā, kas būs pēc rakstura tuvās situācijās. Bērni nostiprina iegūtās zināšanas par aplicēšanu, papildinot ar dažādiem materiāliem (audums, fotogrāfijas, zīmēšanu). Konstruēšana, zīmēšana, aplicēšana visu to aptverot kolāžā, rosinās bērnus izteikt savas emocijas, pārdzīvojumu, izprast jēdzienu piederības izjūta. Darbošanās attīstīs bērna radošās darbības spējas un bērna iztēli. Ar kolāžas palīdzību attīstīsim bērna pasauli saprotamāku un emocionāli bagātāku, izprast pie kā viņš pieder. B. Frīdenberga analizē, ka „vizuālās mākslas darbība attīsta un veido bērna novērtēšanas spējas, estētisko uztveri un gaumi, mākslinieciskās spējas prasmi patstāvīgi veidot kompozīcijas, kolāžas izmantojot dažādus materiālus, attēlošanas paņēmienus un vizuālās mākslas tehnikas” (Frīdenberga, 2003, 5).

„Vizuālās formas, kuras rada cilvēki, palīdz viņiem izteikt savu identitāti un apzināties piederību kādai sociālai grupai. Tāpat vizuālās formas apzīmē svarīgus notikumus cilvēka

dzīvē. Līdzīgi arī dzīves telpa un lietas atspoguļo cilvēka izpausmes un ikdienas fiziskās vajadzības. Krāsa, forma, objektu un izkārtojums ietekmē cilvēka uzvedību” (Druvaskalne – Urdze, 2004, 60). Tiek secināts, ka vizuālā uztvere darbojas gan apzinātā, gan neapzinātā līmenī, un tās darbība nekad netiks izolētas no domāšanas. Ar vizuālās mākslas valodas palīdzību atvērtas vizuālās sajūtas tiek sakārtotas vizuālos jēdzienos (Druvaskalne – Urdze, 2004).

Cilvēka augstākais uzdevums dzīvē – darboties, darīt, būt aktīvam un radošam. Veikt viss dažādākās radošās aktivitātes, darbā cilvēks izjūt īstu laimi, gara pārliecību un dvēseles prieku. Personība mostas, aug un veidojas tikai radošā darbībā (Anspaks, 2004). Šeit var pieminēt, ka cilvēks mācās, atīstās jau no piedzimšanas līdz vēlīnam briedumam, visu mūžu. Attīstība, kura izraisa primitīvo procesu atkārtošana, parādoties jaunām problēmām, analogām iepriekšējām, un novirzes izpratnē, kuras izraisa pāreja no viena darbības aspekta uz otru, tas ir, pāreja no darbības uz priekšstatu. Nav nekā dabīgāka par to, ka ticība paša darbībai, kuru veicina netīšie salīdzinājumi, balstoties uz tiešo un fenomenālo pieredzi, no jauna parādās visā bērnības posmā (Piažē, 2002).

Sociālās pieredzes apgūvē liela loma ir pašiem bērniem. Bērni, savstarpēji rotaļājoties, iegūst pieredzi, ko pieaugušie viņiem tik labi nespēj dot. Ir trīs galvenās sfēras, kuras attīstās, bērniem savstarpēji sadarbojoties un draudzējoties:

- kopīgi rotaļājoties, rodas iespēja apgūt sociālās iemaņas;
- tiek veicināta sociālā salīdzināšana;
- tiek attīstīta piederības izjūta grupai (Dzintare, Stangaine, 2007).

Bērna pašmotivētu darbību mērķa sasniegšanai darbībās ar lietu vidi nodrošina arī pedagoga radītie un nodrošinātie apstākļi bērna darbībai (laiks, vieta, materiālu daudzums, klusums, iespēja būt vienatnē, brīvība kustēties un izvēlēties materiālus un draugus). Bērnam ir vajadzīga drošības izjūta un psiholoģiskā piederība grupai. To sekmē iespēja izmantot visas lietas (Lieģeniece, 1999). Mācību vide ir vieta, kur bērns veido savas pieredzes, vērtības, prasmes, mācās veidot attieksmi pret sevi un pasauli, kur mācās iegūt iemaņas un zināšanas. Grupai ir jābūt saliedētai, lai sasniegtu pozitīvus rezultātus. „Saliedētība ir saliedēšanas procesa kvalitatīvs raksturojums kādā fiksētā laika momentā. Saliedētība parāda grupas locekļu pieķeršanās pakāpi savai grupai. Grupas saliedētības rādītāji:

- 1) savstarpējo simpātiju līmenis starppersonu attiecībās – jo lielākas ir šīs simpātijas, jo augstāka grupas saliedētība;
- 2) cilvēki būs apmierināti ar piederību grupai – jo vairāk cilvēku grupā ir apmierināti ar piederību tai, jo augstāka ir grupas saliedētība” (Omārova, 1996, 115).

Pirmie jēdzieni, ko apgūst, ir personu un lietu jēdzieni, to, kas ir viņa apkārtnē un ar kurām viņam ir visciešākais kontakts. Lai bērns būtu gatavs uztvert un izprast objektīvo pasauli, viņam ir jāšāk ar savas subjektīvās pasaules izziņu. Veidojoties attieksmes un darbību jēdzieniem, tie vispirms ir personiski un individuāli, jo visa pasaule viņam koncentrējas tikai ap viņa pasauli, pasaule vispirms atklājas kā pasaule priekš „sevis” (Dēķens, 1998).

V. Hibnere analizē, ka „sekmīgai pirmsskolas vecuma bērna radošās iztēles attīstīšanai ir nepieciešams viņu rosināt rotaļā lietot paša pagatavotus līdzekļus” (Hibnere, 1998, 106). Šādi bērns arī vairāk izprot sev nozīmīgas lietas. Rodas apmierinājuma izjūta, ka tiek izmantots viņa darbs, lai izzinātu tēmu.

K. Dēķens uzsver, „ka viss ko bērns redz, dzird, sajūt, atstāj uz viņu iespaidu. Videi, kurā bērns aug un attīstās, ir liela nozīme, jo tā nabadzīgāka, jo lēnāk attīstās jaunais cilvēks. Jo apkārtnē vairāk izzināmu un pētāmu lietu, jo attīstība noris sekmīgāk” (Dēķens, 1998, 16). Jo vairāk bērns gūst iespēju iepazīt pasauli, jo vairāk izjūtas gūst cilvēkbērns. Izjūtas rada domāšanu, bet domāšanas aizsākums ir priekšstati, kas attīstās. Cilvēki savā starpā atšķiras pēc tā, cik ļoti viņiem patīk asociēties ar citiem cilvēkiem. Daži izvairās būt vieni, piešķir savai draudzībai augstu prioritāti un cenšas iepriecināt citus. Citi ir tieši pretēji: viņi ir apmierināti, ka ir vieni, viņi nevelta lielas pūles savām attiecībām ar citiem cilvēkiem, un viņi nav īpaši norūpējušies par to, lai darītu laimīgus citus cilvēkus.

Radoša darbošanās palīdz atbrīvot emocijas, izteikt savus konfliktus caur darbībām. Mākslas darbi mijiedarbībā ar bērna iekšējiem pārdzīvojumiem veido bērna „iekšējo” estētisko pozīciju, kurā izpaužas viņa īpašā attieksme. Tā katram ir individuāla. Tāpēc bērnam ir jābūvē skaistā un labā uztvere, izjūtot pārdzīvojumu, jo kā teicis Ļ. Vigockis mēraukla „ārējā” pārejā „iekšējā” ir pārdzīvojums. Piemēram, mazs bērns ir jūtīgs pret krāsu. Šīs bērna dabas īpatnība pedagogam ir jārespektē gan materiālu noformējumā, gan dažādu audzinošo iespēju realizēšanā bērna saskarsmē ar krāsu (Lieģeniece, 1999).

V. Zelmanis akcentē domu, ja „tiek ievēroti sociālie apstākļi, sadzīves normas un paaudžu tradīcijas. Cilvēkbērnu izaugsmei un ievirzei dzīvē vajadzīgi daudzi gadi. Visu šo laiku bērniem ir nepieciešama ģimene kā eksistences un attīstības mikrovide, kā arī aktīva vecāku gādība un sabiedrības atbalsts” (Zelmanis, 2000, 280).

Zinātnieks J. A. Students izsaka domu, ka: bērnu sadarbības attīstība rotaļās notiek pakāpeniski. 5. dzīves gadā bērnam mostas sociālās intereses. Viņš grib būt citu vidū, lomu uzņemšanās prasa zināmu gatavību un apzinīgumu (Students, 1998). Ļoti nozīmīga bērna attīstībā ir psihisko norišu patstāvīga pašuztvere. „Tā attīstās ļoti lēni. Pievēršama bērna uzmanība tam, ka pats sevi var novērot, savu darbību pārbaudīt (kontrolēt), attīstīt, var

salīdzināt savas personības un darbības pazīmes ar kāda partnera vai viņa darba īpatnībām” (Hibnere, 1998, 71).

Bērns nemitīgi mainās, mainās radošās fantāzijas, iztēles. „Radošā iztēle manāmi sekmē bērna mākslinieciskās darbības attīstību. Vienlaicīgi tā kavē reproduktīvās darbības attīstību, stereotipiskus un trafaretus attēlus veidošanā, aplicēšanā un zīmēšanā” (Hibnere, 1998, 100). Katram bērnam ir savs individuālais attīstības ceļš. Dažādi bērni attīstās ne tikai dažādos tempos, bet arī iziet dažādus attīstības posmus. Vecums nenosaka psiholoģisko attīstības standartu. Pētot cilvēka individuālo attīstības procesu jāsaprot ka viņam ir dažādi attīstības etapi – zīdaiņu, pirmsskolas vecuma, skolas vecuma attīstības, tad tālāk ir pusaudžu, jaunieša, līdz kļūst pieaudzis (Рубинштейн, 1989).

Secinām, ka maza bērna personības attīstība notiek ikvienā ikdienas darbībā. Māksla ir paredzēta bērna personības attīstībai, jūtu un tēlu nostiprināšanai. Personība jau sāk attīstīties no agras bērnības mikrovidē, kas ir ģimene. Maza bērna radošs attīstības un socializācijas process ir sekmējams jau agrā pirmsskolas vecumā. Veidojoties bērna iekšējai pasaulei un tām vērtībām, paaugstinās inteliģences līmenis. Radoši un sekmīgi apgūstot prasmes zīmēšanā, aplicēšanā, kolāžu veidošanas, veidošanas, konstruēšanas, darbos ar papīriem un citiem materiāliem. Mākslas darbu izpēte ir sekmīga, ja tā ir saistīta ar apkārtējās vides izpēti un sev nozīmīgu lietu, cilvēkiem, kas saistīti ar bērnu.

Bērni tiecas izzināt, atrast atbildes uz sev interesējošiem jautājumiem. Vēlas sevi apliecināt dažādos mākslinieciskos veidos.

2. Empīriskā pētījuma organizācija un metodes vidējā pirmsskolas vecuma bērnu piederības izjūtas attīstībai

2.1. Vidējā pirmsskolas vecuma bērnu piederības izjūtas empīriskā pētījuma plāns un izvēlēto metožu pamatojums

Empīriskā pētījuma teorētiskā bāze pēc Andreja Geskes, Andra Grīnfelda, Aivara Lasmaņa, Artūra Kroplija, Malgožata Raščevska, Silvija Kristapsone, Dzidra Albrehta, Alvara Baldiņa, Astrīdas Raževas pētniecisko darbu ieteikumiem, izvēloties pētījuma priekšmetam atbilstošo vecumposma empīrisko metodi.

Empīriskās izziņas metodes izmanto zinātniskās izziņas empīriskajā līmenī, kurā notiek faktu, informācijas, darbu uzkrāšana par pētāmajiem objektiem. Tajā plaši izmanto vērošanu, pieredzi vai eksperimentu. Šajā līmenī veidojas jēdzieni, ko ievada zinātniskajā apritē, notiek sākotnējā zināšanu sistematizācija un reizēm tiek formulēti pat empīriskie likumi (Geske, Grīnfelds, 2006). Pie visvairāk izplatītajām empīriskajām metodēm, ko izmanto pedagoģiskās pieredzes izpētē, pieder novērošana, novērtēšana, pavērtēšana, dažādas aptaujas metodes, kā arī bērnu darbības rezultātu, kā arī mācību un audzināšanas darba dokumentācijas izpēte (Albrehta, 1998).

Viena no datu ieguves metodēm ir novērošana, kur bērni tiek izvēlēti pēc ērtuma metodes, t.i., izvēlē iekļauti indivīdi, kuri ir gatavi piedalīties pētījumā (Kristapsone, 2008; Geske, Grīnfelds, 2006), pēc kura pētniece strādā. Pētnieka statusus ir novērotājs, vērtētājs, liecinieks un arī reizē aktīvs dalībnieks. Novērošana ir pētījumu datu ieguves līdzeklis, tas nevar būt pētījuma mērķis. Novērošanas programma ir tieši atkarīga no pētījuma mērķa un pētnieciskā jautājuma (Geske, Grīnfelds, 2006). Savukārt S. Kristapsone akcentē jēdzienu novērošana, kuru var pielietot divējādi. Pirmkārt, ar to saprotot kā kvalitatīvu pētniecības metodi. Otrkārt, to saprotot kā statistisko novērošanu, kas ir statistiskās izpētes neatņemama sastāvdaļa (Kristapsone, 2008). Savukārt Dz. Albrehta akcentē domu, ka novērošana ir viena no visizplatītākajām pedagoģijas pētījuma metodēm, to plaši lieto pedagoģijas praksē. Tā palīdz pedagogam iepazīt bērnus tiešas uztveres ceļā dabiskos apstākļos. Novērošana ir unikāls zinātnieku instruments (Albrehta, 1998). Pētniece savā darbā veic tiešo novērošanu. „Tiešā novērošana starp objektu un viņa pētnieku ir tiešas attiecības, kad mūsu redzes lokā fokusējas dzīvai process un kad izpētes materiālu gūstam no pirmavota” (Albrehta, 1998, 32). Interesanta ir novērošana no „iekšienes”, kur pētnieks – procesa dalībnieks piedalās bērnu kolektīva darbībā, šo metodi arī pētniece pielieto (Albrehta, 1998). Bet **vērtētājs** – persona, kas vērtē citas personas, šajā gadījumā pētnieks vērtē bērnus (Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca, 2000, 187).

Novērojumu sauc par zinātnisku, ja tas ir pilnvērtīgs, mērķtiecīgs, ilgstošs, patstāvīgs un norit dabiskā vidē. Novērojums ir nozīmīgs tāpēc, ka šī metode ļauj precīzi izprast cilvēka rīcības nianšes un jēgu. Novērojumu centrā ir cilvēks ar savu gribu, sajūtām un izjūtām, darbīgs un zinot gribošs (Kristapone, 2008). Vissvarīgākais novērošanā ir atkalāt procesus, vākt faktus un tos piefiksēt (Kristapone, 2008). Pētījumā tiek izmantota nepārtrauktā un diskrētā novērošana. „Novērošana var būt nepārtraukta, ja atspoguļo parādību pabeigtā veidā, t. i., ja tiek uztverts tās sākums, attīstība un nobeigums. Šādā gadījumā sakrīt nepārtrauktā konkrētā pedagoģiskā procesa ilgums ar tā novērošanas ilgumu” (Albrehta, 1998, 38).

„**novērošana** – notikuma, procesa optimālas norises iespējamo traucējumu, šķēršļu, barjeru paredzēšana un rīkošanās, lai nepieļautu to rašanos, lai nedotu iespēju tiem rasties. Laikus pamanītas un novērstas nevēlamas parādības sekmē izglītības procesa norisi” (Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca, 2000, 111).

„**novērojums(i)** – mērķtiecīga izziņas procesa rezultāts, kas iegūts, ilgstoši vai atkārtoti vērojot, lai (ko) uzzinātu, secinātu, (kam) izsekotu, (ko) uzmanītu” (Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca, 2000, 111). Galvenā priekšrocība šai metodei ir iespēja izziņāt situācijas ietekmi un bērna emocionālo stāvokli. Darba autore minēto metodi izmanto 2. nodaļas 3. apakšnodaļā ar mērķi izprast bērna emocijas, piederību ģimenei un attieksmi.

Pirmsskolas vecuma bērnu pētniecībā nākamā ieteicamākā metode, kas atbilst vecumposma attīstībai, ir pārrunas. Pārrunas, kā informācijas ieguves avotu, parasti vēlams saskaņot ar citām psiholoģiskām pētīšanas metodēm: anketēšanu, interviju darbības rezultātu analīzi. Šai metodei ir nenoteikta struktūra gan organizācijas, gan iegūto rezultātu ziņā, tie ir atkarīgi no daudziem nekontrolējamiem faktoriem, kas saistīti ar pedagogu, bērna personības īpatnībām, kas padara sarunu vai nu par atklātu un atrisinātu, vai par uzspiestu un samocītu (Albrehta, 1998). Pārrunas metode būtībā ir teorētisko atziņu apvienošana ar klausītāju pieredzes izvērtējumu, secinājumiem, kurš notiek pedagoga vadībā (Baldiņš, Raževa, 2001).

Pētnieciskās pārrunas novadīšana ir vesela māksla un šo metodi jāprot ik vienam pedagogam.

„**pārrunas** – kā aptaujas metode parasti tiek izmantotas jaunākā skolas vecuma bērnu attieksmju un viedokļu izziņāšanai, kā arī pārējos vecumposmos, lai noskaidrotu grupas viedokli, noteiktu klases vērtību izpratni un attīstības virzības tendenci” (Baldiņš, Raževa, 2001, 14).

Rakstiskā anketēšanas metode tiek izmantota, lai iegūtu datus no bērna vecākiem, lai radītu priekšstatu par bērna iepriekšējo pieredzi un interesēm. Aptaujas metode ir kļuvusi pedagoģijā par visplašāk izplatītajām metodēm, anketas var būt gan rakstiskas, gan mutiskas (Albrehta, 1998). Pirmsskolas izglītības pētījumā publicēti Baldiņa un Raževas ieteiktās

aprobētās anketas ar ieteikumiem datu interpretācijai (Baldiņa, Raževas, 2001). Anketēšanas metodes būtība – recenzentam (autoram) patstāvīgi jāizpilda anketa, kas viņiem ir saprotama (Kristapsone, 2008). Ar anketēšanas palīdzību var vienlaikus aptvert lielāku skaitu cilvēku, anketu materiāls ir pateicīgs apstrādei un neaizņem daudz laika (Albrehta, 1998). Aptaujas gaitā iegūtās informācijas kvalitāte lielā mērā atkarīga no aptaujas kā informācijas ievākšanas metodes izstrādes un pielietošanas kvalitātes. Mūsdienās aptaujas metodes tiek pielietotas jautājumu izpētē, kurus informācijas nesējs ir cilvēks. Visbiežāk ar aptauju palīdzību var iegūt informāciju par motīviem, interesēm, plāniem, izjūtām, prioritātēm, attiecību struktūru, ģimenes dzīvi (Kristapsone, 2008).

„anketa (aptaujas lapa) – speciāli izstrādāts metodisks rakstveida izziņas līdzeklis informācijas iegūšanai ar noteiktam pētījuma uzdevumam pakārtotiem jautājumiem un dažreiz arī ar iespējamiem atbilžu variantiem” (Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca, 2000, 13). Šīs metodes lielākā priekšrocība ir liela cilvēku skaita aptveršana salīdzinoši īsā laika posmā.

„anketaptauja – ziņu (informācijas) iegūšanas un pētījumu metode, kurā informācijas iegūšanas līdzeklis ir anketa. Anketaptauju var veikt gan individuāli, gan grupā, gan klātienē, gan neklātienē. Ar šo metodi īsā laikā var apjautāt lielu skaitu personu. Rezultāti atkarīgi no pareizas aptaujājamo (respondentu) izvēles, jautājumu loka un formulējuma. Anketaptauju izmanto socioloģijā, valodniecībā, demogrāfijā, pedagoģijā u.c. skolēnu anketaptauja; skolēnu vecāku anketaptauja” (Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca, 2000, 13).

Vēl viena viedokļu noskaidrošanas metode ir intervija, gan ar strukturētiem gan nestrukturētiem, brīviem jautājumiem. Psiholoģijā un izglītības zinātnē intervija ir ļoti svarīga, nozīmīga kvalitatīvās pētniecības datu vākšanas metode (Kropļijs, Rāščevska, 2004; Kristapsone, 2008). Intervija ir sarunas, aptaujas veids, kurā viens no sarunas biedriem ir jautātājs, otrs – atbildētājs. Vienpusīga saruna, kurā pētnieks cenšas izziņāt viņa interesējošos jautājumus. Respondentam un pētniekam atrodies sociāli psiholoģiskā mijiedarbībā. (Albrehta, 1998; Geske, Grīnfelds, 2006; Kristapsone, 2008).

Tiek izvēlēts atvērtās jeb nestrukturētais intervijas veids. Šāda veidu interviju piedāvā respondentiem, ja tiek pētīts kāds temats vai jautājums vispārīgi, lūdzot respondentu par to izteikties. Intervijā tiek uzdoti daudz jautājumi. Intervijas dati tiek pierakstīti rakstiskā formā, kur pieraksta respondentu galveno domu (Kropļijs, Rāščevska, 2004; Kristapsone, 2008). Respondents – cilvēks, kas piedalās intervijā un atbild uz jautājumiem (Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca, 2000). Pētniece veic individuālas un grupu intervijas. Grupveida intervijas veic ar nelielu skaitu cilvēku grupu, intervija notiek dabiskā vidē (skolā, grupas

vidē) (Albrehta, 1998; Kroplis, Rāščevska, 2004). Intervija ļauj iegūt informāciju par priekšstatiem, viedokļiem, uzskatiem un motīviem.

„**intervija** – kādas personas vadīta mērķtiecīga saruna ar indivīdu vai personas grupu, lai iegūtu noteikta rakstura informāciju. Pētīšanas metode pedagoģijā, sociālajās zinātnēs: pētnieka mērķtiecīgi vadīta saruna ar respondentu (atbildētāju), lai iegūtu informāciju, uzskatiem, problēmu, attieksmi u.tml.” (Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca, 2000, 72).

Empīriskā daļas darbības pamatforma ir pedagoģiskā izmēģinājuma darbība, kas tiek plānota trīs posmos:

- 1) situācijas konstatācija pēc iepriekš izstrādātiem kritērijiem;
- 2) izmēģinājuma darbība, pedagoģisko paņēmieni aprobācija;
- 3) rezultātu konstatācija pēc tiem pašiem kritērijiem attīstības dinamikas noteikšanai (Kroplis, Rāščevska, 2004).

Pedagoģiskā izmēģinājuma darbība – šī metode ļauj atklāt un analizēt cēloņseku sakarības, to izmanto sakarību atrašanās starp pedagoģijas iedarbību un tās rezultātu īpaši radītos apstākļos (Albrehta, 1998). Šo metodi pētījumā autore izmanto 2. nodaļas 3. apakšnodaļā un to izmanto, lai bērniem veicinātu piederības izjūtas attīstību izmantojot kolāžu veidošanas procesu.

Nākamais pētījuma veikšanas plāna punkts ir iegūto datu apkopošana un interpretācija.

Matemātiskā apstrāde – nepieciešama metode datu apkopošanai, apstrādei un analīzei (Geske, Grīnfelds, 2001; Lasmanis, 2002). Datu apstrāde tiek izdarīta, analizējot savāktu informāciju un izveidojot to pēc zinātnieku ieteikumiem, norādēm un shēmām. Datu grafiskā attēlošana pārskatāmās stabiņu diagrammās (Geske, Grīnfelds, 2001; Albrehta 1998). Grafiskā attēlošana dod pārskatāmu ainu par veiktajiem pētījuma datiem. „**Stabiņu diagrammas** visbiežāk lieto plāna izpildes novērtējuma un sadalījuma rindas variācijas raksturošanai. Attēlojamus lielumus salīdzina pēc vienas dimensijas – līnijas vai stabiņu garuma (augstuma)” (Kristapsone, 2008, 147). Darba autors šo metodi pielieto 2. nodaļas 4. apakšnodaļā, lai apkopotu un analizētu pētījuma gaitā iegūtos datus.

Šajā sadaļā tiek aplūkota visa informācija, kas iegūta pētījuma gaitā.

Secinājumi

Empīriskā pētījuma plāns tiek sastādīts pēc Latvijas vadošo izglītības pētījumu zinātnieku norādēm, metodēm un ieteikumiem.

2.2. Vidējā pirmsskolas vecuma bērnu piederības izjūtas empīriskā pētījuma bāzes izvēles pamatojums

Pētījuma norises vieta ir X pamatskolā, pirmsskolas grupiņā „Lācēni”. Pētījums tika veikts vidējā pirmsskolas vecuma bērnu grupā (3–5 gadu veciem bērniem). Pētījumā piedalās 12 bērni (5 meitenes un 7 puīši) un 11 vecāki (8 mammas; 3 audžumammas). Pētījums norisinās no 2019.gada septembra līdz 2019.gada novembrim. Turpmāk apakšnodaļā tiek sniegts apraksts par pētījuma dalībniekiem, balstoties uz veikto bērnu vecāku anketēšanas rezultātiem (skatīt 1. pielikumu). Atbildes uz anketas jautājumiem dod darba autoram priekšstatu par bērna zināšanām par savu ģimeni, iepriekšējo pieredzi un bērnu interesēm, rituāliem un bērna piederību ģimenei.

Lai veiktu situācijas konstatāciju empīriskā pētījuma sākumā nepieciešams katra bērna raksturojums problēmas kontekstā, jo nepieciešama būs individuālā pieeja. Katra bērna attīstība ir individuāla, ko ietekmē gan ārējie, gan iekšējie komponenti.

Situācijas konstatācija, autores novērojums uzsākot bērnu pētījumu:

Bērnu vārdi ir izdomāti. Salīdzinoši tiek veikta skolotajas un vecāku viedokļu noskaidrošana

Rūta – uzmanīga un vērīga. Runātīga, atklāta, ar bagātu vārdu krājumu. Patīk veikt rūpīgi savus darbus. Daudz runā par sev interesējošām tēmām: ģimeni, grāmatām, rotaļlietām.

Artūrs – vēlas būt līderis starp bērniem. Patīk runāt par to, ko jūt, redz, dzird un dara. Daudz runā par izbraukumiem ar ģimeni.

Mārtiņš – kautrīgs, labsirdīgs, atvērts. Ikdienā draudzīgs ar bērniem un pieaugušajiem. Stāsta par piedzīvoto gan ģimenē, gan ar draugiem rotaļājoties.

Jurģis – ļoti aktīvs, izklaidīgs, nenoturīgu uzmanība. Ir nepieciešama pieaugušā klātbūtne un liela uzmanība, lai tiktu paveikts darbs. Prot pastāstīt par piedzīvoto.

Anastasija – centīga, rūpīga, labi veicas radošie darbi. Patīk darboties nelielās grupās ar sava vecuma meitenēm. Klusa, ar augstu pašapziņu. Ļoti daudz laika pavada ar Elīnu.

Tīna – draudzīga, izpalīdzīga, saimnieciska. Patīk rūpēties par mazākiem bērniem. Meitene ir attapīga ar labu spriestspēju. Patīk darīt to, ko pati vēlas, brīžiem izklaidīga.

Elīna – radoša, aktīva. Labprāt izpauž sevi radošās darbībās. Patīk dejot un dziedāt. Runā par aktuālām, interesējošām tēmām (ģimenes ceļojums, pastaigu, dzirdēto pasaku vai dzejoli).

Jēkabs – kluss, nopietns, nosvērts, rūpīgs. Patīk līmēt, griezt un krāsot. Patīk klausīties pasakas un tās atstāstīt. Patīk BMX, ļoti aizrautīgi stāsta par sacensībām.

Ralfs – enerģisks, bet gausi pilda uzdevumus. Grib būt uzmanības centrā, piesaista vienaudžus ar saviem joku stāstiņiem. Daudz runā, stāsta savus piedzīvojumus.

Ēriks – kluss, kautrīgs, nedrošs. Bērns ir vadāms, prasa pieaugušā uzmanību. Jāsniedz uzmundrinoši un motivējoši padomi, uzslavas, lai darbs ietu uz priekšu. Maz runā, ir problēmas ar runu, labāk runā angļiski, nekā latviski.

Kaspars Dāvis – kautrīgs, zinošs. Patīk stāstīt par ģimeni, grāmatām un omi. Grupā regulāri konfliktē ar brāli. Patīk radošas, aktīvas nodarbes.

Melisa – kautrīga, klusa, brīžiem spītīga, vēlas panākt savu. Patīk zīmēt un griezt ar šķērēm. Stāsta par saviem piedzīvojumiem audžuģimenē.

Vecāku iesniegtās anketas informācija par pētījuma dalībnieku raksturojumu (skatīt 1. pielikumā):

Rūta (3 gadi) – vienīgais bērns ģimenē. Kopā ar tēti ceļ ziemā sniegavīrus, brauc ar ragavām; brauc tētim līdzi uz veikaliem darba darīšanās, iesaistās dažādos ikdienas darbos, dārza darbos. Ar mammu kopā lasa ik vakara pasaku, kopā kārtro mantas, māju, iesaistās ēdiena gatavošanā, kopā darbojas (zīmē, skaita, liek puzzles). Bērns lielāko dienas daļu pavada kopā ar ģimeni, izņemot tad kad ir meitene dārziņā. Vai, ja vienam vai otram vecākam ir ārpus mājas darīšanas. Svin radu, ģimenes locekļu dzimšanas dienas, apmeklē sabiedriskus pasākumus. Vasarā vienmēr tiek ielānots kāds atpūtas brauciens pie jūras kopā ar Rūtas brālēnu un krustmāti. Svin arī Līgo svētkus. Bērnam patīk zīmēt un dažādas spēles. Ļoti patīk likt puzzles vairākas reizes dienā pārgērbties, spēlēt „modītes”. Šobrīd apmeklē visus pulciņus, ko piedāvā bērnu dārzs. Rūta uzdod jautājumus un cenšas saprast, kā tas ir ka viņas ome ir mammas mamma. Bērns diezgan agri mācēja nosaukt visus ģimenes locekļu vārdus un vietu, kur dzīvo. Ik vakara rituāls ir Rūtas izvēlētā grāmata, pasaka, dzejoļu krājums vai enciklopēdija, ko pirms miega kopā izlasīt, izskatīt. Bet tas notiek tikai pēc nosacījuma, ja mantas ir sakārtotas. Ar Rūtu runā par ģimenes vēsturi. Bērns bieži skatās albumu ar savām bērnbildēm vai tēta un mammas bildes. Bieži prasa un ar interesi skatās vecāku kāzu video. Uzdod jautājumus, grib saprast par tiem, kas jau ir „debesīs” (otrs opis un māsiņa).

Elīna (5 gadi) – jaunākais bērns divu bērnu ģimenē. Elīnai patīk ar tēti iet uz darbu, braukt ar traktoru uz fermu, darīt lauku darbus vizinoties traktorā. Ziemā ar tēti meitene brauc pa kalnu ar kameru un ragavām, ceļ sniegavīrus. Elīna ar mammu apmeklē svētdienas skoliņu katru otro svētdienu. Katru gadu apmeklē kristīgo bērnu vasaras nometni. Patīk kopā ar mammu pucēties un doties iepirkties. Patīk kopīgi gatavot ēst un lasīt grāmatas. Pēc bērnudārza garās dienas patīk kopā izbraukt ar riteni. Pēc bērna būšanas skolā laiks tiek pavadīts ģimenē. Svin Līgo svētkus, jo ģimenē ir gan Jānis, gan Līga. Svin dzimšanas dienas un vārda dienas ģimenes lokā. Patīk apmeklēt kino, visvairāk multiplikācijas filmas. Katru gadu brauc uz jūru un nakšņo tur, apmeklē motokrosus. Patīk kopā doties uz pirti. Elīnai patīk aktīvas aktivitātes – braukt ar riteni, spēlēt bumbu, lomu spēles „dakterīšus”. Patīk zīmēt, likt

puzles. Ļoti patīk vairākas reizes dienā pārgērbties, tad spēlēt “popielas”. Bērns apmeklē skolā piedāvātos pulciņus un papildus brauc uz mākslas skolu. Bērns uzdod sev interesējošus jautājumus par ģimeni. Patīk skatīties albumus un jautāt vai tas ir brālis vai viņa, jo bērnībā viņi bija tik līdzīgi. Pirms gulētiešanas rituāls – būt mammas gultā, lasīt pasaku. Citreiz patīk, lai vienkārši Eļīnu papaijā vai ieritinās azotē. Kad aizmieg, bērnu pārnes uz savu gultiņu. Bērns izrādījis interesi par ģimenes vēsturi. Brāļa un savu vārdu, kurš devis, jautā par visiem ģimenes locekļiem, kas viņi ir pēc radniecības.

Jurģis (4 gadi) – vienīgais bērns ģimenē. Ar tēti patīk krāmēt malku, asistēt mašīnas remontēšanā, spēlēt bumbu, braukt ar riteņiem. Ar mammu patīk stādīt kartupeļus, sēt zirņus, pupas, gatavot ēst. Jurģis pēc bērnudārza pavada laiku ar mammu, jo tētis dzīvo un strādā citur. Ar tēti satiekas brīvdienās. Ģimenes kopējās tradīcijas ir svinēt 18. novembri, svin visu ģimenes locekļu jubilejas, brauc apskatīt Latvijas skaistās vietas, aicina ciemiņus. Bērna intereses ir braukt ar riteni, spēlēties smilšukastē. Bērns apmeklē vienreiz nedēļā Yamaha mūzikas skolu, spēlē ukuleli. Bērns interesējas par savu ģimeni, dzīvojot kopā ar omi, opi un Jurģa mammas māsu. Bērnām ir grūti izprast, kuram kurš ir māsa un kuram mamma. Rituāls pirms gulētiešanas ir pasaka un dziesmas. Rituāli ir Lieldienās meklēt olas un 18. novembrī braukt uz salūtu. Vecāki runā ar bērnu par vēsturi. Jurģis zina, ka vecmamma dzīvo Rīgā, Līvānos un Trikātā. Zina arī kapus (ir bijis), saprot, ka cilvēki mirst un dzimst. Zina ka kādreiz visi bija maziņi. Par mammas un tēta satikšanos vēl nav uzdevis jautājumus.

Artūrs Aleksis (5 gadi) – aug trīs bērnu ģimenē, ir vidējais bērns. Patīk kopā ar tēti makšķerēt, pļaut zāli, kasīt lapas, malku krāmēt, taisīt putnu būrīšus, no koka veidot automašīnas modelīšus. Ar mammu patīk cept pankūkas, kūkas, gatavot brokastis, kārtot māju, ravēt dārzu, laistīt puķes, pastaigāties braukt ar riteni. Brīvdienas pavada kopā ar vecākiem strādājot un atpūšoties, darba dienās – skolas dienās visu vakaru pēc tās, pārrunā skolas gaitas. Ģimenes tradīcijas ir doties ciemos, kino, teātra apmeklējumi, braukt ekskursijās. Bērna hobiji ir braukt ar riteni un spēlēt bumbu. Skolā iet dejošanas un dziedāšanas pulciņā. Bērns uzdod jautājumus par ģimeni, ja tiek runāta interesējoša tēma. Ģimenē pirms gulēšanas skatās televizoru un spēlē spēles. Bērns vēlas zināt par ģimenes vēsturi.

Martiņš (5 gadi) – pirmais bērns ģimenē (ir mazāks brālis). Ar tēti kopā skatās video internetā, brauc makšķerēt, braukā ar riteņiem, remontē mašīnas, traktoru. Ar mammu patīk ravēt puķu dobes, mazgāt traukus, tīrīt māju, likt puzles, skatīt grāmatas, iet pastaigās. Bērns dienā pavada 5–6 stundas ar mammu un tēti, brīvdienās visu dienu. Ģimenes tradīcijas svinēt Ziemassvētkus, kur tiek nesti mājās eglīte. Dodas reizi gadā uz radu saietu. Vasarā vienu reizi aizbrauca uz jūru. Hobiji – zīmēt, filozofēt, stāstīt stāstus. Pulciņus – apmeklē skolā ritmiku.

Bērns uzdod ļoti bieži jautājumus par ģimeni. Mamma izskaidro nozīmes (vecmāmiņa, onkulis u. c.), bet vēl par sarežģītu, lai saprastu. Bieži zvana radiem, lai apvaicātos, kā iet. Rituāli pirms gulētiešanas ir zobīņu mazgāšana, pasaciņa, bučas, apskāviēni. Tad seko ēšanas „tūre” un dzeršana, bez tā gulēt neiet. Runājam ļoti daudz par agrāko dzīvi, bet saka, ka tā nevar būt. Bieži jāatkārto, lai sāktu ticēt.

Melisa (5 gadi) – pašreiz dzīvo audžuģimenē. Ar audžutēvu kopā makšķerē, krāmē malku. Kopā ar mammu kārtu mantas, māju, lasa grāmatas. Kopā pavada laiku pēc bērnudārza, brīvdienās un svētku dienās. Ar audžuvecākiem kopā dodas ekskursijās uz zoodārzu, apbraukā Latviju, apciemo radus, dodas uz nometnēm kopā. Bērna intereses ir pavadīt jauki dienu kopā. Hobijs patīk braukt ar riteni, spēlēt bumbu. Skolā apmeklē dejošanas un dziedāšanas pulciņu. Bērns neuzdod jautājumus par ģimeni. Pirms miega rituāls pasaciņas lasīšana. Ar bērnu nerunā par ģimenes vēsturi.

Ēriks (5 gadi) – trīs bērnu ģimene, vidējais bērns. Ar tēti bērns brauc makšķerēt, dažreiz bērnu tētis paņem līdz uz medībām, pļauj zāli. Ar mammu kopā kārtu istabu, piedalās pankūku vai pīrāgu cepšanā. Bērns pavada vakarus pēc bērnu dārza kopā ar ģimeni, brīvdienās vairāk ar mammu, mazāk ar tēti. Ģimenē ir tradīcijas svinēt dzimšanas dienas, vārda dienas, gadskārtu ieražas svētkus, mazāk došanās ciemos. Interesē rotaļlietas ar multfilmu varoņiem un viss, kas ar tām saistīts. Ļoti patīk spēles interneta vidē, tik vecāki par to nepriecājas. Skolā apmeklē dejošanas un dziedāšanas pulciņu. Bērns pēdējā laikā uzdod jautumus par ģimeni. Pirms tam nejautāja. Bērnam ir daudzas lietas grūti izprast un uztvert. Ģimenes rituālus ir mazliet izjaucis mazais brālis, kurš ir ļoti aktīvs, bet Ērikam pirms miega patīk, ka viņu papaijā. Ar bērnu runā par ģimenes vēsturi, stāsta par senākiem laikiem, tik nezīnu vai bērns saprot visu.

Kaspars Dāvis (3 gadi) – ir trīs bērni ģimenē, jaunākais bērns. Ar tēti brauc makšķerēt, pļauj zāli, kasa lapas, krāmē malku, taisa putnu būrīšus, no koka veido auto modelīšus. Ar mammu patīk cept pankūkas, cept kūkas, gatavot brokastis, pusdienas, vakariņās, kārtot māju, ravēt dārzu, laistīt puķes, pastaigāties un braukt ar riteni. Brīvdienās bērni ir kopā ar ģimenei darot dažādus darbus, atpūšoties. Darba dienās pēc skolas, tās ir apmēram 5stundas. Ģimenes tradīcijas ir došanās ciemos, kino teātra apmeklējumi, braukšana ekskursijās. Bērna hobiji ir braukt ar riteni un spēlēt bumbu. Skolā piedalās dejošanas un dziedāšanas pulciņā. Bērns jautā par ģimeni, jautājumi rodas atkarībā no runātās tēmas, dažādās situācijās. Pirms miega rituāli ir skatīties televizoru, spēlēt spēles. Ar bērnu runā par ģimenes vēsturi.

Ralfs (5 gadi) – jaunākais bērns trīs bērnu ģimenē. Ar tēti patīk braukt ar traktoru, kombainu, vest malku un spēlēt bumbu. Ar mammu – strādāt ar putekļu sūcēju, palīdzēt

virtuvē. Bērns darba dienās pavada kopā ar ģimeni apmēram 4 stundas, brīvdienās visu dienu. Ģimenes tradīcijas ir braukt uz jūru katru gadu (gulēt teltīs), uz zoodārzu. Cenšamies atzīmēt visas jubilejas, tās sanāk daudz un kopā ar radiem. Intereses – patīk likt lego, braukt ar riteni, spēlēt ar dažādiem rotaļu transportiem, ļoti patīk skatīties animācijas filmiņas. Apmeklē pulciņus, ko piedāvā bērnu dārzs. Kad bija mazs bieži uzdeva jautājumus par radiem, tagad zina, kas ir kas. Rituāli pirms gulēšanas ir vienmēr samīļoties. Brīvdienu rītos Ralfam patīk nākt uz vecāku gultu, samīļoties un parunāties. Par ģimenes vēsturi netiek stāstīts, jo bērnam tas neinteresē. Bet zina par radiem, kur kas dzīvo.

Anastasija (5 gadi) – pašlaik dzīvo audžuģimenē. Ar audzītēvu dodas sēņot, makšķerēt (dažreiz), braukt ar traktoru, vagot dārzu, iepirkties. Ar mammu kopā kārtro māju, ravēt dārzu, laistīt siltumnīcā augošos tomātus, kasīt lapas, nopļauto zāli. Lasīt ogas, sēnes, mācīties burtus, ciparus, daudz kopā dzied. Lielāko dienas daļu bērns pavada dārziņā, mājās ar ģimenē apmēram 6 stundas, brīvdienās kopā ar audžuvecākiem. Ģimenes tradīcijas doties ciemos pie draugiem, kopā dažreiz makšķerēt. Bērnam patīk braukt ar riteni, spēlēt ar sava vecuma bērniem un vecākiem bērniem. Patīk rotaļas svaigā gaisā, batuts, šūpoles. Skolā apmeklē dejošanas, vingrošanas un dziedāšanas pulciņus. Bērns neuzdod jautājumus par savu ģimeni. Pirms gulēšanas, pirms ģērbšanās un mazgāšanās laikā dzied dziesmiņas. Netiek runāta ģimenes vēsture ar bērnu.

Jēkabs (5 gadi) – jaunākais bērns divu bērnu ģimenē. Ar tēti patīk pļaut zāli, remontēt zāles pļāvēju, krāmēt malku, kārtot māju, tīrīt riteņus pirms sacensībām, pastaigas un braukt iepirkties. Ar mammu Jēkabs brauc ar riteni, skrien, lasa grāmatas, rēķina, cep pankūkas, olas, klāj galdu svētkos, kārtot māju, brauc iepirkties. Ģimenē pēc dārziņa dienā pavada 5 stundas. Ģimenes tradīcijas BMX sacensības, Zinību diena, Valsts svētki, Ziemassvētki, Jaunais gads, Lieldienas, Līgo svētku svinēšana. Svin arī vārda dienas un dzimšanas dienas. Patīk ceļot pa Latviju. Bērna intereses ir traktori, pētīt kartes. Hobijs ir braukt ar BMX un peldēt. Jēkabs apmeklē sporta pulciņu (BMX), dejas un ritmikas pulciņu. Bērns uzdod jautājumus par ģimeni vismaz divas reizes nedēļā. Rituāli pirms gulēšanas ir nomazgāties, zobiņus iztīrīt, tad tiek izlasīta pasaka, tad novēlēta laba nakts un bērni paliek savā istabā. Ar bērnu tiek pārrunāta ģimenes vēsture.

Tina (5 gadi) – dzīvo audžuģimenē. Ar audzītēvu kopā krāmē malku. Kopā ar audžumammu kārtro mantas, māju, lasa grāmatas, cep kūkas. Pavada laiku kopā pēc bērnudārza, brīvdienās un svētku dienās. Ar audžu vecākiem kopā dodas ekskursijās uz zoodārzu, apbraukā Latviju, apciemo draugus. Bērna hobijs ir braukt ar riteni, spēlēt bumbu. Skolā apmeklē dejošanas un dziedāšanas pulciņu. Bērns neuzdod jautājumus par ģimeni.

Pirms miega rituāls ir mazgāšanās, zobu tīrīšana un grāmatu lasīšana. Ar bērnu nerunā par ģimenes vēsturi.

Pētījums balstās uz bērnu radošo darbību – kolāžas veidošanu. Par kolāžu uzskata dažādu ikdienā lietojumu materiālu (tekstiliju – auduma, adījumu, auklu u.c.) atgriezumu, papīra, kartona aplikatīvs līmējums uz plaknes vizuāli radošās ieceres attēlošanai mākslas un bērna darbos (Hibnere, 1998).

Pētījuma sākumā tiks veiktas sarunas ar bērniem un vecākiem, izpētītas anketas par katru bērna individualitāti. Tad kopīgs sagatavošanas darbs kolāžu veidošanai, pārrunas par valsti, kurās dzīvo, pilsētu, ģimeni un pirmsskolu, pulciņiem.

Autore veiks iepazīstināšanu ar iespējamajām darba tehnikām un materiāliem, tiks veikts individuāls darbs par interesējošajām tēmām, un bērna ieinteresētības un stāstījuma analīze par izveidoto darbu.

2.3. Vidējā pirmsskolas vecuma bērnu piederības izjūtas empīriskā pētījuma norise

Uzsākot pētījumu darba autore veica situācijas konstatāciju (bērna novērojumus) un vecāku anketēšanu, lai noskaidrotu informāciju par bērnu ģimeni un bērna iepriekšējo pieredzi. Anketējot tika noskaidrots bērna vecums, bērnu skaits ģimenē, ģimenes stāvoklis, bērna interese par savu ģimeni (bērns uzdod jautājums vecākiem par ģimeni), laiku, ko bērni pavada kopā ar vecākiem dienā, bērna intereses un hobiji, bērna apmeklētajiem pulciņi (sk. nodaļu 2.2.).

Balstoties uz vecāku sniegto informāciju par bērniem, darba autore veica pārrunas ar pētījuma dalībniekiem par viņu ģimenēm. Pārrunas tika veiktas individuāli ar katru bērnu, lai iegūtu priekšstatu par bērniem pētījuma sākumā un beigās. Darba autors veica bērnu atbilžu fiksēšanu pētījuma sākumā tabulā (sk. 1. tabulu). Visa pētījuma laikā darba autors veica bērnu novērošanu. Sākumposmā savus novērojumus salīdzināja ar vecāku sniegto informāciju, lai iegūtu bērna pilnīgāku raksturojumu. Šie novērojumi un vecāku atbildes tika izmantotas pedagoģisko izmēģinājumu darbības sagatavošanai. Darba autors veicot novērojumus pieturējās pie izvirzītajiem kritērijiem, kas tika izmantoti pārrunās ar bērniem. Novērojot bērnus gan skolotāja virzītās sarunās, gan nodarbēs, rotaļās un aktīvās sarunās ar citiem bērniem, darba autore fiksēja savus novērojumus. Lai saprastu un piefiksētu pētāmātemata procesa aktualitāti darba autore vēroja bērnus katru dienu un veica novērojumu fiksēšanu.

Novērojuma sākumā bērni zina nosaukt vecākus, vecākiem vārdus, mazliet grūtības sagādā uzvārdi. Īsti nezina vecāku profesijas. Bērni ar viss mīļākām emocijām runā par mammu, tā ir visnozīmīgākā viņu dzīvē. Bērniem sagādā grūtības nosaukt tālākos radus

vectēvus un vecmamma. Jauc radniecību, māsas, brāļus, māsiņas un brālēnus. Bērniem nav skaidrs, kas ir onkuļi un tantes, krustmātes, krustēvi. Bērnu izrādītās emocijas runājot par ģimeni ir dažādas. Lielākoties mīlas, jo bērni savu ģimeni uzņem kā pašu par sevi saprotamu lietu, kas viņiem ir un kur viņi jūtas labi. Arī divas audzumeitenes audžuģimenēs iejutušās labi. Ģimeni uzskata kā savējo, audžuvecākus kā īsto tēti un mammu; ļoti labi zina kā sauc mammu, tēti un pārējos ģimenes locekļus. Veicot bērnu anketēšanu bija jāuzdod uzvedinoši jautājumi, lai bērns sāktu stāstīt par savu ģimeni. Bērni kas dzīvo audžuģimenēs ir labi iejutušies, par ko liecina gan teiktais no bērniem, gan vecākiem, kas pieņēmuši šos bērnus – viņus audzina un atpūšas ar tiem tā pat kā ar saviem. Bērni ļoti labi pastāstīja par savām ģimenēm un to piederīgajiem.

1.tabula. Pētījuma sākuma pārrunu fiksēšana

Bērna vārds	Stāsta par sevi, nosaucot vārdu, uzvārdu, dzimumu un vecumu	Spēj izstāstīt, kas ir ģimene	Nosauc, kas pieder pie ģimenes	Stāsta par savu ģimeni (ģimenes locekļi, viņu vārdi, uzvārdi, profesijas)	Stāstot pauž emocijas (prieks, dusmas, bēdas)
Jurgis	Jā	Tas ir kad Ziemassvētkos sanāk visi kopā	Mamma, tētis opis – paps, ome – epmamma	Daļēji	Mīlums, lepnums, ka var pastāstīt par savu ģimeni.
Artūrs	Jā	Laimīga vieta mājās	Mamma, tētis, Kristaps, Kaspars, Es	Jā	Kautrīgs, domīgs, bēdīgs
Ralfs	Jā	Mana ģimene ir laba	Mamma, tētis, Džeris – suns, brālis, māsa	Jā	Laimīgs, priecīgs
Elīna	Jā	Mamma ar tēti, brāli un māsu	Mamma, tētis, brālis, māsa	Jā	Priecīga, laimīga
Tīna	Jā	Kur dzīvo laimīgi	Mamma, tētis, Monta, Jūlija, Vita – māsa, Ieva	Jā	Lepna, laimīga
Kaspars	Jā	Es nezinu kas ir ģimene	Mamma, tētis, Kristaps, Artūrs	Daļēji, nezin profesijas, uzvārdus	Domīgs, bēdīgs
Ēriks	Daļēji, valodas problēmas traucē komunicēt	Nezinu	Mamma, tētis, brālis – Miķelis, māsa – Kika	Daļēji, nemāk nosaukt uzvārdus, profesijas	Kautrīgs, laimīgs
Jēkabs	Jā	Ģimene ir mājas	Mamma, tētis, ome, vectētiņš	Daļēji, nezin profesijas un uzvārdus	Smaidīgs, laimīgs
Anastasija	Jā	Tur kur ir laime, mamma	Mamma, tētis, ome, brālis –	Jā	Aizrautīgi, prieks

		un tētis un man Elīna	Dairis, māsa – Vanesa, Elīna		
Mārtiņš	Jā	Pilsēta kur dzīvo mīļi cilvēki	Mamma, tētis, brālis, Ieva atbrauc kaut kad	Daļēji, nezin profesijas	Laimīgs, lepns
Rūta	Jā	Tā ir ballīte	Mamma, tētis, ome, opis	Jā	Pārliecināta,
Melisa	Jā	Kur ir prieks	Mamma, tētis, brāļi – Izmails, Lauris	Jā	Vienaldzīga, bēdīga

Darbojoties ikdienā grupas kolektīvā viņi ir labi iejutušies un adaptējušies savā grupas vidē un katrs īsteno savas individuālās vajadzības atbilstoši vecumam, attīstībai un interesēm. Iekļaujas kolektīvā veicot ikdienas rituālus un dienas rīta momentus, kas nostiprina piederību grupai. Pētījuma laikā darba autore veica pārrunas un rotaļnodarbības ar bērniem par tēmām, lai sagatavotu bērnus pētāmā darba veikšanai, kolāžu veidošanai. Darba autore ar dažādām ieinteresējošām sagatavošanas metodēm veica darbības, lai atraisītu bērnos radošumu un vēlmi uzzināt un pielietot savas zināšanas ikdienā.

Darba autore pētījuma laikā izvirzīja četras tēmas, kuras dziļāk ar bērniem darbojoties pētīja:

Mans vārds – ikdienas rīta apla rituāli, pasaku klausīšanās, rotaļas, sava vārda kolāžas veidošana;

Mana mīļākā rotaļlieta – mīļāko rotaļlietu atnešana, parādīšana grupā un pastāstīšana par savu rotaļlietu, gatavot kolāžu ar savu mīļāko rotaļlietu – dažādās tehnikās;

Mana mamma – rīta aplī pārrunas, tautas dziesmu mācīšanās, stāstu klausīšanās, pasaka vai īss stāsts par mammu, mammas portrets;

Mana ģimene – rotaļnodarbība, fotogrāfiju apskate un stāstījums par savu ģimeni, pārrunas par uzvārdu, lomu rotaļu izspēlēšana, mājiņas veidošana ar tās dzīvojošiem ģimenes locekļiem.

Uzsākot pedagoģisko izmēģinājumu darbību darba autore katrai iepriekš norādītajai tēmai veltīja 1–2 nedēļas. Šajā laikā bērni arī apguva jaunu tehniku – kolāžu veidošanu. Darba autore iepazīstināja bērnus ar kolāžas veidošanas principiem un materiāliem no kādiem var taisīt kolāžas, grupā pieejamie materiāli tika apskatīti un aptaustīti, izteiktas radošas domas, ko no tā varētu uztaisīt.

Tēma “Mans vārds”

Mācāmies atpazīt sevi kā cilvēku pasaulē ar savu vārdu un vārda raksturojumu. Labāk izprast sevi un citus, vingrināties saskatīt un izvērtēt rakstura īpašības un to ietekmi. Lai sagatavotos veiksmīgai kolāžu veidošanai, tika veiktas sagatavošanās darbības. Katru diena tika uzsākta ar rīta apli, kurā tika veikta sasveicināšanās nosaucot savu vārdu, uzvārdu laižot

apkārt pa aplikādu rotaļlietu (lielākiem bērniem arī gadus un dzīves vieta). Klausāmie pasaku.

Spēlējam rotaļu: vilciena stacija. Skolotāja pa klasi brauc ar vilcinu un ik pa brīdim lūdz iekāpt pa vienam bērnam nosaucot tā vārdu. Tad tas vilciens brauc tālāk, tālāk sauc bērns drauga vārdu, kurš iekāps nākošais. Un tā visas stacijās bērni iekāpj vilcienā, vilciens sanāk ar vairākiem vagoniem.

Rotaļa – iepazīstot tēmu „Mans vārds”, spēlējam rotaļu ar bumbu. Visi bērni nostājušies aplī, skolotājai ir bumba, kura tiek palaista vaļā, nosaucot kāda bērna vārdu, tam bērnam jāķer bumba, pārējiem ir jāapsēžas, tad, kad bērns noķer bumbu, tad viņš sauc nākošā bērna vārdu. Tā bērni labāk iepazīst viens otru un pats savu piederību grupīnai un grupiņas biedriem.

Kā tu domā kāpēc ir vajadzīgs Tavs vārds?:

Elīna: Tāpēc, lai vārdu pazītu un mani.

Ralfs: Lai nevajadzētu teikt, lai nāk visi pie manis, pateiktu konkrēti, kuram nākt.

Melisa: Jo vajadzēs, lai es dzirdu, ka mani sauc.

Jurģis: Lai zinātu, ka esmu es.

Artūrs: Vārds ir vajadzīgs tāpēc, ka lai zinātu sava vārda dienu svinēt”.

Tīna: Lai atpazītu cilvēku.

Rūta: Tāpēc, ka esmu liela.

Kaspars: Es nezinu.

Martiņš: Lai atcerētos uzrakstīt un pasaukt.

Anastasija: Lai zinātu, kā sauc un pasaukt.

Jēkabs: Lai zinātu kā tevi sauc.

Ēriks: Nezinu.

Pirms tēmas beigšanas „Mans vārds” rīkojam ballīti, klājam galdu un gatavojam augļu salātus. Katra vārdam ir savā dienā vārda diena. Pētām kalendāru, kad kuram ir vārda diena, salīdzinām, kuram ir ātrāk, kuram vēlāk, kuram ir blakus.

Novērojot bērnus sarunu, rotaļu, rituāla un pasaku lasīšanas laikā darba autore ievēroja, ka daudziem bērniem bija pārsteigums, ka par viņa vārdu runā un pievērš uzmanību. Bērni jutās pozitīvi un priecīgi. Visas dienas garumā pievērsa uzmanību savam un grupas biedru vārdam ar prieku un ieinteresētību, ko agrāk grupas ikdienā darba autore nebija novērojusi. Ar bērniem pārrunājām, kurš vecāks deva, kuram vārdu.

Elīna: Man vārdu deva mamma.

Jurģis: Man mamma izdomāja vārdu.

Melisa: Mamma man deva vārdu.

Ralfs: Man deva vārdu mamma ar māsu.

Rūta: Tētis man deva vārdu.

Artūrs: Man vārdu deva mamma.

Tīna: Man deva vārdu mamma.

Kaspars: Man iedeva vārdu tētis.

Mārtiņš: Es pats neatceros, kurš man deva vārdu.

Ēriks: Mamma man deva vārdu.

Jēkabs: Mamma man iedeva vārdu.

Anastasija: Man iedeva vārdu mamma.

Noslēdzot tēmu „Mans vārds” veidojam vārdu kolāžā, ar dažādiem materiāliem. Pabeidzot darbu, bērni vēlējās vēl pie lapas pielīmēt tās lietas, kas garšo, lielākie bērni pierakstīja lietām nosaukumus. Veidojot kolāžas bērni paši uzraksta sava vārda burtus (mazākiem palīdz skolotāja), kurus pēc tam izveido no dažādiem materiāliem. Bērni izvēlās līrāsainos papirus uz kā uzraksta burtu siluetus. Kolāžu veidošanas procesā bērni apspriež kādā krāsā ir viņu vārdi.

1. attēls. Vārda kolāžas veidošanas process

Ralfs: Mans vārds ir tumši zilā krāsā.

Elīna: Mans vārds ir parastā krāsā.

Rūta: Mans vārds ir krāsains.

Melisa: Man ar pumpiņām.

Tīna: Mans vārds ir daudzās krāsās.

2. attēls. Vārda kolāža

Pabeidzot savu vārdu, kolāžas pētījuma dalībnieki bija apmierināti un lepnī par savu darbu, rādīja to viens otram un izteica jaukas piezīmes. Salīdzināja, kas kuram garšo. Tas ļāva attīstīties pozitīvām emocijām, atraisīties diskusijām (skatīt 2. pielikumā).

Novērojot bērnus darba veidošanas procesā, darba autore ievēroja, ka bērni izmainījušies attiecībās viens pret otru un savu emociju parādīšanas veidā. Ēriks, kas parasti nepiedalās sarunās un nedalās emocijās, ir ļoti priecīgs un izsaka īsus izteikumus par galda kaimiņu darbiem. Jurgis, kurš vienmēr ir kustīgs un skaļš, ir ļoti ieturēts, ieinteresēts un ar cieņu vēro citu darbus. Bērni nevarēja vien sagaidīt vecākus, kuriem parādīt savu veikumu. Gribēja tos vest mājās, jo viņiem tas ir svarīgi, svarīgs viņa vārds.

Tēma “Mana mīļākā rotaļlieta”

Sākot tēmu, bērniem lūdzu atnest uz skolu sev mīļāko lietu. Turpinot darbu pie pētījuma, nākošajā nedēļā darba autore kopā ar bērniem sāka pētīt, katra grupas bērna tuvāko lietu. Tā kā šajā vecumā galvenā bērna nodarbe ir rotaļa un rotaļlietas, bērniem tika lūgts atnest līdzīgu savu mīļāko rotaļlietu. Novēroju, ka jau saņemot uzdevumu, bērni bija ļoti priecīgi un sākās aktīvas sarunas par mīļākām spēlēm ar mīļāko rotaļlietu. Turpinot novērot, ka atdzīvojušies mierīgākie un klusākie bērni, nomierinājušies aktīvie bērni. Iespēja visiem parādīt un padalīties ar savām mīļākajām lietām, bērni bija laimīgi. Bērni nevarēja sagaidīt vakaru, kad dosies mājās meklēt savu mīļāko lietu. Melisa jau zināja, ka tas būs ponijs, Ērikam – traktors. Otrā rītā bērni nāca iekšā ar priecīgām sejmām, jo bija atļauts atnest uz skolu sava mīļāko rotaļlietu. Pirmais jautājums bērniem savā starpā bija: „Ko tu atnesi?” Visas dienas garumā viņi ar tām iepazīstināja pārējos bērnus, spēlējās – sadalīja lomas, kā noritēs rotaļa, dalījās ar tām.

Ērikam – traktors

Melisai – ponis

Tīnai – bārbija

Ralfam – traktori

Artūrs – mašīna ar pulti

Anastasija – lelle

Mārtiņš – lidmašīna

Jēkabs – tanks

Rūta – bārbijas

Kaspars – džondir kombainis

Jurgis – dinozauri

Elīna – trusītis (mīkstā rotaļlieta)

Turpinot tēmu lūdzu bērniem izdomāt un pastāstīt īsu stāstiņu par savu „Mīļāko lietu”. Bērni ar lielāko prieku dalījās ar vienaudžiem savā stāstījuma par savu mīļāko rotaļlietu.

Tēmas ietvaros izspēlējam mīklu rotaļu. Uz galda ir novietotas visas rotaļlietas, un bērnam ir jāklausa uzmanīgi, kuru mīļāko rotaļlietu skolotāja raksturo. Skolotāja raksturo vienu no mīļākajām lietām, bērni min.

Noslēgumā veidojām kolāžu „Mana mīļākā lieta”. Bērni meklējot savas mīļākās lietas žurnālos, ko sagriežot un pielīmējot izveidojās kolāžas tehnika, katram bērnam radās sava mīļākā lieta uz papīra. Bērni bija radoši un veidoja darbus dažādās tehnikās. Katrs bērns pastāstīja par savu veikumu (skatīt 3. pielikumā).

3. attēls. Mana mīļākā rotaļlieta

Darba autore novēroja, ka bērni procesa gaitā runāja tikai par sev interesējošām mīļlietām un ar pārdomām dalījās ar grupas biedriem. Rotaļlietas nomierina, ar tām ir interesanti, un ir tik labi, ja blakus ir mīļotais lācītis, lelle, sunītis vai kāda cita manta.

Darba process noritēja raiti un bērni jutās vēl drošāki grupā, jo viņiem sava mīļāka rotaļlieta bija līdzās. Manuprāt, bērni piemeklēja sev tīkamāko kolāžas tehniku. Šeit parādījās bērna prasmes griežot ar šķērēm, darbojoties ar līmi, vingrinot pirkstu muskulatūru, virpinot sīkas kreppapīra bumbiņas. Šis uzdevums, bērnus piepildīja ar ļoti daudz pozitīvām emocijām, jo runājām par viņam interesējošām lietām. Manuprāt, šis uzdevums bija visveiksmīgākais mazākajam vecumposmam. Viegli visi bērni tika galā ar doto uzdevumu.

Tēma „Mana mamma”

Nākošajā tēmā runājām par māmiņām. Rīta aplī mācāmies tautas dziesmas, lai noskaitītu tās savai māmiņai. Pēc tam noskaidrojam mammas vārdus.

Es savai māmiņai	Nāc, māmiņ, apsēdies,
Kā sirsniņa azotē,	Gana esi staigājusi,
Kā sirsniņa azotē,	Gana esi strādājusi,
Kā puķīte dārziņā.	Mīļus vārdus runājusi.

(Latviešu tautas dziesmas)

Apgūstot tēmu tālāk, lasījām dzejolīti, lai ievirzītu domu kā veidot stāstījumu par savu māmiņu.

Māmulīt, teic man

Māmulīt, teic man, pasaki, lūdzu,	Māmulīt, teic man, pasaki, lūdzu
Kam man actiņas dotas?	Kam man mutīte dota?
Lai ik rītu saulītei lecot	Lai maizīti ēstu, dziesmiņu dziedātu
Tu māmiņu uzlūkotu	Ar māmiņu parunātu.

Māmulīt, teic man, pasaki, lūdzu	Māmulīt, teic man, pasaki, lūdzu
Kam man rociņas dotas?	Kam man sirsniņa dota?
Lai darbiņu darītu, māsiņu auklētu	Lai it visus, kam sirsniņa sāp
Un māmiņu apmīļotu.	Tu, bērniņ mans, pažēlotu

(K. D. Bitēna)

Lasām arī pasaku Pelēns Peksis “Mammu neej uz darbu”. Peksis ir gudrs, zinātkārs un draiskulīgs pelēns, taču reizēm viņš niņojas tāpat kā cilvēku bērni. Peksis negrib laist mammu uz darbu. Mazais nebēdnis vēlas, lai mamma augām dienām rotaļājas kopā ar viņu.

Izspēlējām lomu spēles ģimenes. Vislielāko sajūsma radīja, ka bija jāpastāsta par savu mammu. Katrs bērns izvēlējās un stāstīja par savu mammu, citiem tie bija 4 teikumi, citiem mazs stāsts. Visi stāstīja par mammām tiki to labāko un arī to, kas mammai patīk darīt.

Ēriks: Mamma izskatās labi. Mammai patīk drēbes. Mammai patīk *blue* kleitas. Mammai patīk naži.

Melisa: Mamma ir smuka. Mamma ir laba kā tētis. Mamma ir gudra kā tētis. Mammai patīk sirsniņas. Patīk tētis. Mammai patīk pūce, zāle un puķes. Mēs kopā spēlējamies ar mantām un draudzējamies.

Tīna: Mamma taisa ēst, palīdz tētim iekurināt krāsni, palīdz tētim kaut ko uztaisīt, piemēram, batutu. Mamma ir smuka, skaista kā smukule. Mamma dzīvo smuki. Mammai patīk, ka mēs klausām.

Eļina: Mamma ir gudra kā putns. Mamma ir skaista, ļoti smuka. Laba. Mammai patīk saulīte. Patīk puķītes. Viņa mūs ved uz skolu. Es viņai palīdzu taisīt ēst.

4. attēls. Mana mamma

Artūrs: Manai mammai patīk braukāt līdz tiltam ar riteni, sēt puķītes, braukt uz jūru, peldēties, karināt drēbes. Viņai patīk visu laiku kārtot bēniņus. Patīk gulēt naktī. Patīk iet ārā, ar mums šļūkt pa slidkalniņu. Mammai patīk varavīksnes. Mammai patīk, ka viņu iepriecina ar puķītēm, puķītes sauc pieneņus. Viņai patīk suns.

Mārtiņš: Mammai patīk smukā kleita – sarkana. Patīk arī puķes – sarkanas. Mammai patīk ciemiņi, šķīvji, bumbieri. Mammai ir balta galva. Mammai patīk, kā putniņi čivina. Mammai patīk, ka mēs ar Emīlu kārtojam mantas, bet mums gan nepatīk, mums patīk dzīvoties.

Kaspars: Mamma ir smuka. Viņai patīk stārķi. Viņa ogas lasa. Lasa puķes. Mammai patīk rozā puķes arī. Mēs kopā stādam sīpolus un zirņus.

Anastasija: Mana mamma vispār ravē dārzu, siltumnīcā ravē. Mammai patīk, ka es viņai palīdzu dārzu ravēt. Mammai garšo gurķi. Mamma visu laiku kaut ko dara. Mamma ir smuka kā puķīte. Priecīga. Sirsnīga.

Jēkabs: Mamma ir skaista kā sirsniņa, kā puķītes. Mamma ar tēti iet uz balli. Patīk braukt ar mašīnu uz jūru peldēties. Patīk putni. Patīk, ka lakstīgala dzied. Mammai patīk izskrieties ar mani, braukt ar riteņiem pa mežu. Mammai patīk celt sniegavīru un braukt kosmosā. Mammai patīk ārā iet, strādāt un malku krāmēt. Mammai garšo medus un patīk sēnes.

Rūta: Manai mammai ir melni mati, viņai ir džinsi. Mammai patīk celt sniegavīrus un strādāt darbā. Mamma visu kaut ko dara un strādā, darbojas darbā. Mamma šūpo mani augstu – līdz ķiršiem. Viņa dod man telefonu skatīties animācijas filmiņas.

Jurģis: Mana mamma izskatās balta. Mamma cep man kapuļus ar desiņām, ar pienu. Mamma pelna naudu. Mammai patīk dzimšanas diena. Mammai patīk sviests. Mamma ēd ogas ar pienu. Es palīdzēju mammai rakt nezāles.

Noslēdzot tēmu veidojām kolāžu „Mana mamma”.

5. attēls. Mana mamma

Šī tēma bērniem sagādāja pozitīvas, mīlas emocijas, jo bērniem mamma nozīmē visu. Tā ir vissvarīgākā viņu dzīvē, viņu pirmsākums. Jāpiemin, ka grūtības sagādāja audumu griešana, bērni to dara reti un, ja prasme netiek trenēta, tā zūd. Tāpēc pie auduma griešanas bija nepieciešama pieaugušā palīdzība

Nākamajā dienā pēc darba veikšanas mammas dalījās emocijās par savu bērnu prieku veidojot mammas kolāžu un stāts par mammu (skatīt 5. pielikumā).

Rūtas mamma: manai meitai bija ļoti priecīga, ļoti patika darboties, lepna ka mammai varēja pasniegt tādu dāvanu.

Ērika mamma: mamma ir priecīga par burvīgo pārsteigumu.

Jurģa mamma: nemaz nezināju, ka bērns mani māc raksturot ar dziļo domu, tik jauki saņemt ko tādu.

Tēma „Mana ģimene”

Noslēdzot pētījuma darbu runājām par tēmu „Mana ģimene”. Darba autore rīta cēlienā runā par to, ka ģimeni, radniecību vieno vienāds uzvārds, pastāstu arī ka ne vienmēr ir vienādi uzvārdi vecākiem. Vēl pirms tēmas apguves grupā izveidojām fotoizstādi “Mana ģimene”. Bērni pastāsta par savu ģimeni, ko ģimenes locekļi dara mājās. Kopīgi secinām, ko ģimenes locekļi dara savā ģimenē. Runājām ar bērniem, ko kurš palīdz arī savā ģimenē un kādi ir viņu pienākumi:

Ēriks: palīdzēt tētim.

Jēkabs: palīdzēt mammai taisīt ēst un tētim mazāk strādāt.

Anastasija: es mammai mājā palīdzu sakārtot māju un uzcept pankūkas.

Mārtiņš: mammai palīdzu slaucīt trepes un sīpolus lasīt.

Kaspars: palīdzu tētim taisīt to, kas nav sataisīts.

Tīna: palīdzu mammai taisīt zupu, ravēt dārzu, barot vistiņas.

Artūrs: palīdzu tētim strādāt Matīšos.

Jurģis: eju līdz papam (vecaistēvs) medībās, palīdzu remontēt savu istabu.

Rūta: palīdzu mājās pļaut avenes, kārtot māju, slaucīt istabu.

Melisa: mammai palīdzu slaucīt grīdu, palīdzu nolikt mazos brāļus gulēt (Izmails, Lauris).

Ralfs: palīdzu katru dienu mammai un māsaī, jo tētis un brālis ir puīši – paši izdarīs.

Elīna: mammai palīdzu vārīt zupu, tētim darboties ar traktoru.

Pēc aktīvās runāšanas noskaidrojam, ar kādu skaņu sākās bērna mamma, tēta un citu ģimenes locekļu vārdi, vai bērns var parādīt atbilstošo burtiņu. Kopīgi nosauc iespējamās ģimenes locekļus (mamma, tētis u.c.). Mācāmies pirkstiņrotaļu:

Šis pirkstiņš – vectētiņš,

Tas pirkstiņš – vecmāmiņa,

Tas lielais – tētis,

Tā – māmiņā,

Bet tas maziņais – tas jau tas labiņais (rādām visus pirkstus pēc kārtas).

(B. Brice)

Bērni ir atnesuši fotogrāfijas uz skolu. Grupiņā bērni pastāsta par bildēm, parunājam par radniecības pakāpēm. Bērni stāstot, rādot fotogrāfijas nosauc ģimenes locekļu vārdus, pakāpes. Elīna pastāsta ar gandarījuma sajūtu par savu ģimenei. Ralfs ir paņēmis bildi, kur ir vecāki ar māsu un brāli. Tīnai ir bilde, kur ir viņa ar audžuvecākiem, viņa ar lepnumu pastāsta par to.

Turpinot tēmu, izspēlējam lomu rotaļas. Sadalāmies divās grupās. Katram ir sava loma – mamma tētis, ome, opis, māsa, brālis u.c. ģimenes locekļi. Bērniem lieku izvēlēties kādu profesiju gribētu strādāt. Ralfs vēlētos nedarīt neko, jo opis mājās arī nedara neko. Rūta: strādāt tāpat kā mamma par skolotāju. Anastasija: es gribu būt mamma, mamma auklē bērnu. Elīna: es gribu būt bērns un mācīties. Tad bērni sadalījās pa lomām un noorganizēja sev nodarbi. Viņi atainoja ikdienas nodarbes, lietas lomu spēlēs. Viens otru pamācīja, pakoriģēja un uzklaušīja. Bērni varēja vairāk iedziļināties radniecības pakāpēs un savilkt paralēles ar saviem ģimenes locekļiem.

Nostiprinot definīciju „Mana ģimene”, skatāmies animācijas filmu „Ābolu maiss” latviešu valodā. Kur tētis iet meklēt barību mammai un 5 bērniem (Zvaniņš, Pekainis, Ausains, Pekainis, meitiņa Peciņa). Mājās tētis vienmēr ir gaidīts. Pārrunājam, ka ģimenē var

būt daudz bērnu un tētis ir tas, kas rūpējās par ģimeni, sagādā pārtiku, rada drošību, stabilitāti un aizsardzību.

Izspēlējam rotaļu “Gribam zināt”. Bērni ir sastājušies aplī un visi skaita skaitāmpantu “Gribam zināt, gribam zināt: ko mūsu mamma dara?” (Plaukstas pastiepj taisni uz priekšu, ar otru roku maisa putru). Visi bērni rāda, kā maisa putru (imitē). Tad tā turpinām ar visiem ģimenes locekļiem (tētis brauc ar auto, vecmāmiņa – ada zeķi, vectētiņš – skalda malku, brālis vai māsa – māsās).

Pirms tēmas ”Mana ģimene” noslēgšanas tiek nolasīts stāstiņš ”Manas mājas”, jo ģimenei ir jāatrod patvērums, apmešanās vieta. Mājas ir tā vieta, kur bērns var būt pasargāts, drošībā un nekas netrūktu.

Manas mājas

Mājas – tā ir vieta zem saules un uz zemes, kur dzīvo tava ģimene. Tu, tava mamma un tētis, brālis vai māsa, var būt vecmāmiņa un vectētiņš. Tā ir vieta, kur svinam svētkus, sagaidām un pavadām ciemiņus. Te mēs strādājam, gatavojam ēst un ieturam kopīgas maltītes. Te mēs lasām, guļam un darām vēl daudz ko citu.

Mājas pasauli veido visas tās lietas, kas ir ap mums. Mēbeles un puķes, gleznas un grāmatas. Katrai istabai ir savi priekšmeti. Katram priekšmetam ir sava vieta.

Jo šo vietu ievēro, tad mājās valda kārtība. Katram sava māja liekas tā labākā un skaistākā.

(Pēc Māras Melēnas)

Atceroties nedēļas griezumā apgūto par ģimeni, tiek gatavota māja, māja kurā dzīvo mana ģimene. Bērniem lūdzu padomāt, kas dzīvos tavā mājā, tad salocīt no baltās lapas mājas siluetu. Notiekot procesam, bērni vēlas dalīties ar izdomātiem ģimenes locekļiem, kas dzīvos mājās.

6. attēls. Mana māja, kurā dzīvo mana ģimene

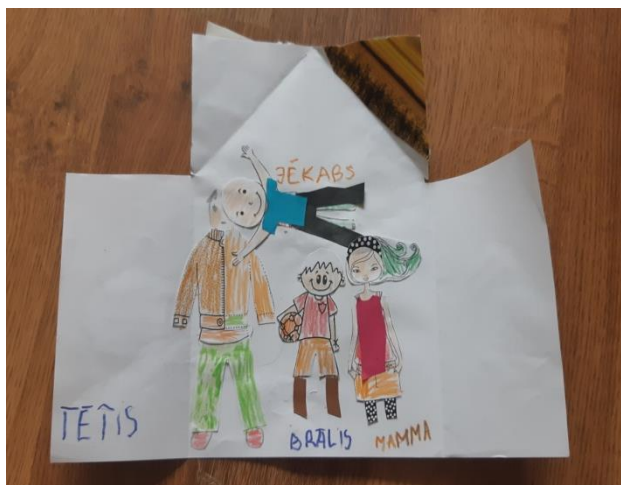
Jurģis: manā mājā dzīvos mamma, tētis un es.

Jēkabs: manā mājā dzīvos mamma, tētis, es un brālis – Valters.

Elīna: manā mājā dzīvos mamma, tētis un es.

Artūrs: manā mājā dzīvos mamma, tētis un es.

Anastasija: manā mājā dzīvos mamma, tētis, es un Elīna.

7. attēls. Mana ģimene

Šis darbs pēc darba autores domām bija ar emocijām pārpildīts. Visa pētījuma laikā katrs bērns bija papildinājis savas zināšanas par sevi un savu ģimeni, uzzinājis daudz jaunu un sev interesantu lietu. Darba autore uzskata, ka tā ir iespēja pārrunām mājās šī pētījuma laikā, vecāki ir vairāk pievērsuši uzmanību, runājot ar bērnu, par viņam līdzās dzīvojošiem cilvēkiem. Tas ļāva viņiem ar lielāku atdevi veikt savu darbu. Tā kā visa pētījuma laikā pamatā tika strādāts vienā kolāžas tehnikā, bērni uzlaboja savas prasmes pielietot auduma materiālu, uzlaboja prasmes darboties ar šķērēm, līmi, salocīt lapu, savienot dažādus materiālus un brīvi izteikt savas emocijas, ko nespēj izteikt vārdiem. Ir attīstījušās novērošanas spējas. Darbošanās laikā veidojas bērnu estētiskā uztvere un gaisotnes izpratne grupā. Bērni parāda savas prasmes strādāt patstāvīgi, izmantojot dažādus līdzekļus. Parāda iegūto pieredzi un izsaka savus emocionālos pārdzīvojumus (skatīt 5. pielikumā).

Pētījuma laikā, vērojot bērnus, ir redzama visu emocionālo procesu aktīvāka attīstība – sajūtas, uzmanība, uzcītība, uztvere, uzticība grupas biedriem, atmiņa, iztēle, griba visu paveikt. Skatoties uz bērnu radošām nodarbēm, rotaļām, saskarsmes situācijām, darba autore manīja izmaiņas bērnu emocionālajā stāvoklī – lepnums par sevi un savu ģimeni, augusi bērnu pašapziņa, palielinājusies drošības sajūta grupā, uzticība pieaugušajam. Palielinājusies prasmes pašam patstāvīgi veikt radošus darbus. Veicot pārrunas ar bērniem pēc veiktajiem darbiem ir redzamas izmaiņas izglītojamā zināšanu līmenī par savu ģimeni, kas ir fiksētas tabulā (sk. 2. tabulu).

2. tabula. Pētījuma beigu pārrunu atbilžu fiksēšana

Bērna vārds	Stāsta par sevi, nosaucot vārdu, uzvārdu, dzimumu un vecumu	Spēj izstāstīt, kas ir ģimene	Nosauc, kas pieder pie ģimenes	Stāsta par savu ģimeni (ģimenes locekļi, viņu vārdi, uzvārdi, profesijas)	Stāstot pauž emocijas (prieks, dusmas, bēdas)
Jurģis	Jā	Kur dzīvo mamma, tētis, paps, ome	Mamma, tētis, opis, ome	Jā	Lepns, pārliecināts
Artūrs	Jā	Mana ģimene kur mīl mani un viens otru	Mamma, tētis, Kristaps, Kaspars, Es	Jā	Priecīgs, lepns
Ralfs	Jā	Manas mājas ar ģimeni	Mamma, tētis, Džeris – suns, brālis, māsa	Jā	Sajūsmināts, priecīgs, laimīgs
Elīna	Jā	Kur mīļi dzīvo un viens otru mīl	Mamma, tētis, brālis, māsa	Jā	Lepna, smaidīga
Tīna	Jā	Kur dzīvo laimīgi, nedara pāri	Mamma, tētis, Monta, Jūlija, Vīta – māsa, Ieva	Jā	Lepna, laimīga, smaidīga
Kaspars	Jā	Tie kas mani mīl un dzīvo manā mājā	Mamma, tētis, Kristaps, Artūrs	Daļēji	Laimīgs, lepns
Ēriks	Daļēji	Ka mīl	Mamma, tētis, brālis – Miķelis, māsa – Kika	Daļēji	Priecīgs, emocionāls
Jēkabs	Jā	Ģimene ir mājas, kur mīl visus	Mamma, tētis, ome, vectētiņš	Jā	Smaidīgs, laimīgs
Anastasija	Jā	Tur kur dzīvo mīļi un draudzīgi	Mamma, tētis, ome, Samanta un Daniela	Jā	Pārliecināta, laimīga
Mārtiņš	Jā	Kur dzīvo daudz mīlestības	Mamma, tētis, brālis, Ieva, krustmāte	Daļēji	Laimīgs, lepns
Rūta	Jā	Tie kas mīl viens otru	Mamma, tētis, ome, opis	Jā	Pārliecināta
Melisa	Jā	Kur ir brāļi, mamma un tētis	Mamma, tētis, brāļi – Izmaīls, Lauris	Jā	Smaidīga, pārliecināta

Apkopojot bērnu aptaujas rezultātus secinu, ka bērniem vieglāk paliek atmiņā visa iegūtā informācija, kas tiek iegūta un veidota radošā procesā. Veidojot kolāžas, bērni spilgti un emocionāli parāda savu attieksmi, tiek uzziņātas lietas. Viņi vairāk runā ar vecākiem par savu lomu ģimenē, vairāk kontaktējās ar radiem – izjūt piederību ģimenei. Pētījuma laikā bērni pauž brīvi savas emocijas, jo ir atvērušies grupas biedru vidū, neuzskata nevienam par

konkurentu. Veicot sagatavošanās darbu kolāžas veidošanai bērni pētīja ģimeni, attīstīja savu radošo domāšanu un iztēli un to visu saglabājot atmiņā. Turpmāk nodaļā 2.4. darba autore veic iegūto rezultātu analīzi.

2.4. Pētījumā iegūto datu analīze

Darba autore no 2019.gada septembra līdz 2019.gada novembrim veica pētījumu par piederības izjūtas attīstību vidējā pirmsskolas vecuma bērniem kolāžu veidošanas procesā. Pētījuma sākumā un beigās tika veiktas sarunas ar bērniem, lai redzētu viņu zināšanas un interesi par savu ģimeni un attīstības dinamiku pētījuma veikšanas laikā (skatīt 3. tabulu).

3.tabula. Apkopotie pētījuma sākuma un beigu rezultāti

Bērnu vārdi	Kritēriji					Punktu skaits kopā (14)
	1. Stāsta par sevi, nosaucot vārdu, uzvārdu, dzimumu un vecumu	2. Spēj izstāstīt, kas ir ģimene	3. Nosauc, kas pieder pie ģimenes	3. Stāsta par savu ģimeni (ģimenes locekļi, viņu vārdi, uzvārdi, profesijas)	4. Stāstot pauž emocijas (prieks, dusmas, bēdas)	
Mārtiņš	3	2	3	2	2	12
	3	3	3	2	2	14
Rūta	3	0	3	2	2	10
	3	3	3	3	2	14
Jurgis	3	2	3	2	2	10
	3	3	3	3	2	14
Elīna	3	2	3	3	2	13
	3	3	3	3	2	14
Kaspars	3	0	3	2	0	8
	3	2	3	2	2	12
Ralfs	3	2	3	2	2	12
	3	3	3	3	2	14
Artūrs	3	3	3	3	0	12
	3	3	3	3	2	14
Jēkabs	3	2	2	2	2	11
	3	3	3	3	2	14
Tīna	3	3	3	3	2	14
	3	3	3	3	2	14
Anastasija	3	2	2	3	2	12
	3	3	3	3	2	14
Ēriks	2	0	3	2	2	9
	3	2	2	2	2	11
Melisa	3	2	3	2	0	10
	3	3	3	3	2	14

Apzīmējumi: treknrakstā tiek izcelti rezultāti pētījuma beigās.

1.– 4. kritērija punktu piešķiršanas skaidrojums:

- 3 punkti – pilna atbilde

- 2 punkti – daļēja atbilde
- 0 punkti – nevar atbildēt

5.kritērija punktu piešķiršanas

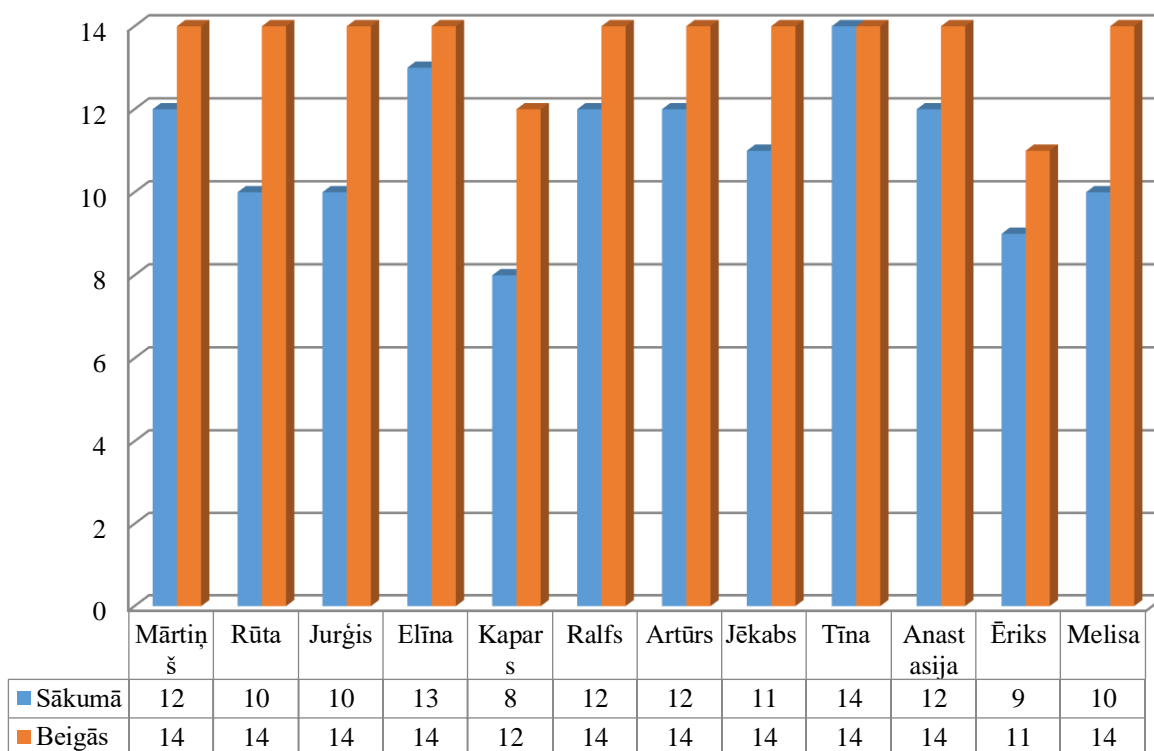
- 2 punkti – pozitīvas emocijas
- 0 punkti – negatīvas emocijas

Ņemot vērā izvirzītos kritērijus tiek izveidota vērtēšanas sistēma:

- 0–5 – zems zināšanu līmenis
- 6–10 – vidējs zināšanu līmenis
- 11–14 – augsts zināšanu līmenis

Visiem bērniem, kas bija iekļauti pētījumā, pēc pedagoģisko darbību veikšanas, ir palielinājies piederības izjūtas līmenis, izvērtējot to pēc izvirzītajiem kritērijiem (skat. 8. attēlu).

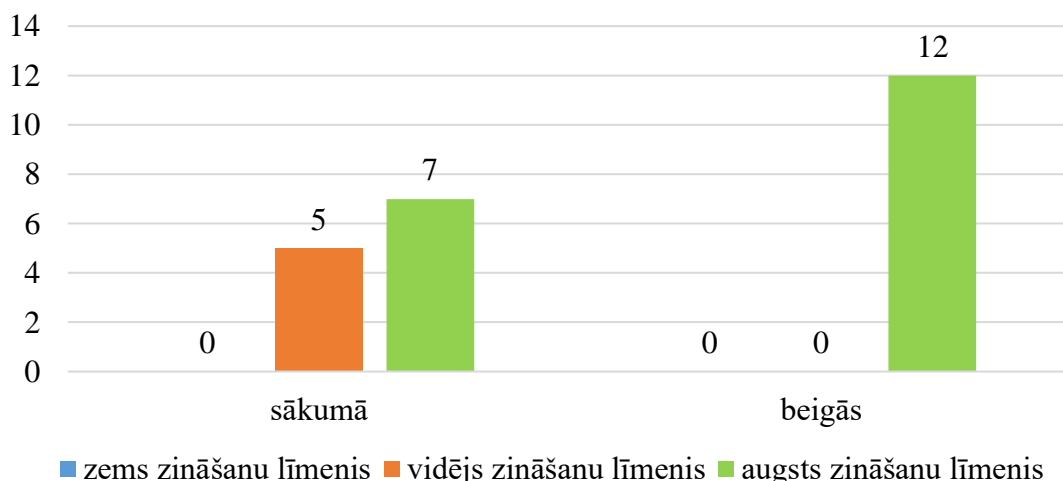
Bērnu pārrunu rezultātu salīdzinājums pētījuma sākumā un pētījuma beigās

8. attēls. Bērnu pārrunu rezultātu salīdzinājums pētījuma sākumā un pētījuma beigās

No pētījumā iekļautajiem 12 bērniem 10 bērni pētījuma beigās ir sasnieguši augstāko līmeni, pieci bērni ir pārvietojušies no vidējā līmeņa uz augstāko. Viens bērns pētījuma sākumā jau bija ar augstu zināšanu līmeni. Pētījuma sākumā zemākajā zināšanu līmenī nebija neviena bērna, vidējā līmenī – 5 bērni, bet augstākajā 7 bērni.

Zināšanu līmeņa salīdzinājums pētījuma sākumā un beigās

9. attēls. Zināšanu līmeņa salīdzinājums pētījuma sākumā un beigās

Analizējot iegūtos rezultātus tiek secināts, ka veicot sagatavošanas darbu kolāžas veidošanai, ievērojot bērnu iepriekšējo pieredzi, intereses un vecuma īpatnības, zināšanu līmenis par savu ģimeni ir pieaudzis. Pētījuma gaitā izvirzītā hipotēze apstiprinājās (skatīt 9. attēlu).

Melisa – pētījuma sākumā meitene ir kautrīga, izvairīgi runā par ģimeni, vienaldzīga. Pētījuma beigās Melisa labprāt un nu ar lepnumu stāsta par savu audžuģimeni. Gan sākumā, gan beigās zina nosaukt, kas viņa ir, zina visus piederīgos. Grūti iet ar profesiju zināšanu.

Kaspars Dāvis – pētījuma sākumā nezina, kas ir jēdziens ģimene, bet pētījuma beigās ir noskaidrojis, kas ir ģimene. Par ģimeni runā ļoti kautrīgi, bēdīgi, bet beigu pētījumā jau ar laimi un lepnumu. Ļoti labi zina par sevi un saviem vistuvākajiem ģimenes locekļiem. Vēl nezina vecāku profesijas.

Ēriks – gan pētījuma sākumā, gan beigās bērns maz runā, bet pauž pozitīvas emocijas runājot par piederību ģimenē, stāsta par savu ģimeni, kas dzīvo tajā. Nemāk nosaukt uzvārdus un profesijas. Pētījuma sākumā nezina kas ir ģimene, bet pētījuma beigās stāsta, kas ģimene ir, ka mīl.

Ralfs – gan pētījuma sākumā, gan beigās bērns stāta plaši un ar aizrautību par sevi un savu ģimeni. Grūtības sagādā formulējums kas ir ģimene, beigu pētījumā bērns to noskaidro.

Jēkabs – pētījuma sākumā zināja nosaukt visus ģimenes locekļus, bet nepilnīgi zināja to uzvārdus un profesijas. Pētījuma beigās varēja sniegt pilnīgas atbildes uz visiem kritērijiem. Sasniedzis augstu zināšanas līmeni.

Elīna – bērns pārzina ļoti labi savu ģimeni. Vēl jāpapildina zināšanas par tālākiem ģimenes locekļiem, kas labi ir padarīts pētījuma beigās, zina vecāmamma, vecotēvus, krustmātes vārdus un uzvārdus un profesijas. Sasniegusi augstu zināšanas līmeni.

Tīna – jau pētījuma sākumā tā arī beigās pauž lepnumu par savu ģimenei. Neskatoties uz to, ka ir audžu meitene ir pārliecināti stāsta par audžu ģimenei, ģimenē esošām meitenēm visas pieņem kā māsu. Viens par otru ļoti labi zina. Pētījumu jau sāka ar augstu zināšanas līmeni un pētījumu beidz arī ar mirdzumu acīs.

Anastasija – pētījuma sākumā uzskata Elīnu par māsu beigu pētījumā saprot, ka Elīna ir draudzene un dzīvo vienā mājā. Anastasija audžu ģimenē ir iejutusies labi un visus uztver par sev tuviem un mīļiem cilvēkiem. Bērns audžu vecākus sauc par mammu un tēti.

Jurģis – labi pārzina savu ģimenei, ir lepns ka var pastāstīt to, pauž pozitīvas emocijas gan pētījuma sākumā gan beigās. Īsti nepaprot jēdzienu kas ir ģimene, bet pētījuma beigās tas ir noskaidrots.

Mārtiņš – gan pētījuma sākumā gan beigās bērns ir lepns un zinošs par savu ģimenei. Pētījuma beigās ir noskaidrojies, kas precīzi ir ģimene.

Artūrs Aleksis – stāstot par ģimenei ir negatīvas emocijas, pētījuma beigās ir pozitīvas emocijas. Bērns ir zinošs par saviem tuvākajiem ģimenes locekļiem, vajadzētu turpināt pētīt tālākos ģimenes locekļus (mamma, tēta brālis, māsa u.c.).

Rūta – pētījuma sākumā nav izpratnes par jēdzienu ģimene, pētījuma beigās to sasniedz noskaidro, kas ir ģimene. Pētījuma beigās sasniegts augsts līmenis – 14 punkti. Uzlaboja zināšanas – var nosaukt visus ģimenes locekļus un to vārdus, profesijas.

Secinājumi

1. Pastāv dažādi ģimenes veidi: pilna ģimene, audžu ģimene, viena vecāku ģimene, trīs paaudžu ģimenes.
2. Grupā ir jaukti bērnu vecumposmi, paši mazākie brīnišķīgi tiek galā tiek ar prasītajiem uzdevumiem, ko veic lielākie bērni bez piepūles. Arī audžu meitenes ir izpratušas ģimenes piederību dzīvojošā vietā. Melisa sākusī pozitīvi uztvert notiekošo un pieņemt dzīvi tāda kāda viņa ir. Ir ļoti vērojams, ka brāļi, kas iet šajā grupā konkurē savā starpā – grib būt pārāks viens par otru, ģimenē viņš negrib viņu akceptēt, ka viņš ir brālis. Anastasija, kas dzīvo ar Elīnu vienā daudzdzīvokļu mājā uzskata par savu māsu. Tīna un Melisa kas ir audžu ģimenes bērni pieņem visu ko sniedz audžu vecāki, priecīgas par dotajām mājām un ēdienu.
3. Bērnam ir nepieciešama piederības izjūta, lai tu zini, kad tev ir kāds draugs, skolotāja, skolotājas palīgs, pieaugušais, mamma, tētis, kas tevi gaida un tu jūties droši, zini ka varēsi griezties pēc palīdzības.
4. Visi cilvēki saistīti ar ģimenei – ienāk šajā pasaulē, izaug, attīstās, realizējas, dalās savā pieredzē – bez ģimenes tas viss un vēl nenosauktais nemaz nebūtu iespējams.

Viens ģimeni uztver kā patvērumu, laimes saliņu cits atkal kā vietu kur justies labi un laimīgi.

5. Ģimene tiek uzskatīta par sistēmu, kurai piemīt veselums, mērķtiecīgums, ritmiskums.
6. Ģimeni kā veselumu varam izjust kad kāds saslimst, tas jūt līdz. Savukārt savstarpējo attiecību noteiktu ritmisku mēs saprotam ar tradīcijām, paražām, rituāliem, kurus ievērojam ģimenē, piemēram, tas var būt saistīts ar dažādu svētku svinēšanu, īpašiem notikumiem.
7. Vizuāli radošie darbi izdodas un rodas, ja visu veida izziņa iet subjektīvi caur bērna „Es” apziņu.

Secinājumi

1. Teorētiskais un empīriskais pētījums apstiprināja, ka tika izvirzīta pamatota hipotēze. Vidējā pirmsskolas vecuma bērnu ģimenes piederības izjūtas attīstība kolāžu veidošanas procesā būs veiksmīgāka, ja tiks ievērota bērna iepriekšējā pieredze, tiks ievērotas bērnu intereses, tiks izvēlēti bērna vecumam atbilstoši praktiskie darbi.
2. Piederība ir psiholoģiska izjūta, nepieciešamība savienoties ar citiem cilvēkiem sociālās mijiedarbības kvalitāti apmierināt visas savas pamatvajadzības. Piederības izjūta nepieciešama savas identitātes veidošanai.
3. Tā kā piederība ir bērna psiholoģiska labizjūta, tas palīdzot celt bērna pašvērtējumu un pašapziņu, apzinoties lepnumu par savu ģimeni, attīstot pozitīvas izjūtas un saprotot savu vietu ģimenē, pedagogs var palīdzēt bērnam apzināties savu piederību savai ģimenei.
4. Kolāža ir viens no veidiem, kā bērnam palīdzēt radošā darbībā un rotaļās saprast savu piederību ģimenei, izprast ģimenes būtības jēgu, radīt pozitīvu pamatu tam.
5. Kolāža palīdz kļūt emocionāli spēcīgam, spējīgam tikt galā ar izaicinājumiem un grūtībām, tas ir drošs pamats mācībām un attīstībai.
6. Ikdienā rotaļājoties bērns atspoguļo piederību savai ģimenei izspēlējot to dažādās situācijās sižetu rotaļās.
7. Piederības izjūta rodas no drošas pieredzes un drošības sajūtas, ko sniedz ģimene, vecāki, līdzcilvēki.
8. Ģimene ir pirmā sociālā grupa, kurā bērns ienāk un gūst pieredzi un piedalās sociālā mijiedarbībā. Ģimene ir pamats bērna piederības izjūtas veidošanā.
9. Empīriskā pētījuma gaitā izvirzītā hipotēze tika pārbaudīta un apstiprinājās.
10. Darbā ar bērniem ir svarīgi izmantot resursus, kas atspoguļo bērna spējas, iepriekšējo pieredzi un kultūru.
11. Vidējā pirmsskolas vecuma bērnu pieredze ir pietiekama, lai veidojot kolāžas parādītu savu piederību ģimenei.
12. Darba autore secina, ka radošo tehniku pielietošana palīdz izteikt un parādīt bērna pieredzi un emocionālus pārdzīvojumus.
13. Darbošanās attīsta bērna iztēli un radošās darbības spējas. Tiek veicināti psihiskie procesi – atmiņa, sajūtas, iztēle uztvere, uzmanība un griba.
14. Skolotāja pamatuzdevums ir parādīt apkārtējo sociālo vidi un atmodināt bērna radošumu.
15. Pētījuma sākumā pieteiktās empīriskās pētījuma metodes tiek atzītas par lietderīgām pētījuma norisei, lai sekmētu bērnu attīstību, kuru var konstatēt pēc veiktā pētījuma rezultātiem.

Ieteikumi pirmsskolas izglītības iestāžu skolotājiem vidējā pirmsskolas vecuma bērnu piederības izjūtas attīstībai

1. Pirmsskolā izmantojiet kolāžas tehniku, lai nostiprinātu bērnam mācīto tēmu, tas reizē ir aizraujoši un interesanti.
2. Kolāžas veidošanā tiek vingrināta pirkstu sīkā muskulatūra, iztēle, uzmanība, atmiņa, uztvere, vēlme darboties, paškontroli, tātad šajā procesā tiekiesaistīti daudzi psihiskie procesi, kas palīdz attīstīties bērna prāta spējām.
3. Bērnam skolotājs var sniegt atbalstu, palīdzēt sajūst piederību grupai, ģimenei, izprotot bērnu, viņa intereses, viņu iepriekšējo pieredzi, palīdzot attīstīt viņa radošumu un darbošanās brīvību.
4. Veicot darbu sagatavošanās posmā pie ģimenes kolāžām bērni strādā subjektīvā labizjūta, psiholoģiskā labizjūta un sociālo labizjūtu.

Literatūras un citu avotu saraksts

1. Albrehta, Dz. (1998). *Pētīšanas metodes pedagogijā*. Rīga: Mācību grāmata.
2. Anspaks, J. (2004). *Mākslas pedagogija*. Izdevniecība: RaKa.
3. Ādler, A. (2001). *Individuālpsiholoģija skolā*. Rīga: Apgāds Zvaigzne ABC.
4. Baldiņš, A., Raževa, A. (2001). *Klases audzinātāja darbs skolēnu personības izpētē*. Izdevniecība: Pētergailis.
5. Balsons, M. (1995). *Kā izprast klases uzvedību*. Lielvārs: Lielvārde.
6. Baumeister, R. F., Leary, M. R. (1995). The need to belong: desire for interpersonal attachments as a fundamental human motivation. *Psychological Bulletin*. Retrived from https://www.researchgate.net/publication/15420847_The_Need_to_Belong_Desire_for_Interpersonal_Attachments_as_a_Fundamental_Human_Motivation
7. Brice, B. (2007). *Pirkstiņu rotaļas*. Izdevniecība: RaKa.
8. Čerkova, E. (2003). *Praktiskums pirmsskolas sadarbības pedagogijā*. Rīga: Izglītības soļi.
9. Druvaskalne – Urdze, A. (2004). *Krāsas un skaņas sintēze kā metode*. Izdevniecība: RaKa.
10. Dzintere, D., Stangaine, I., (2007). *Rotaļa – bērna dzīvesveids*. Rīga: Izdevniecība RaKa.
11. Эрик Эриксон и эго–психология. (2006). Pieejams: <http://www.erikson.psy4.ru/theory.htm>
12. Федоровна, О. И.(2014). *Применениеидей А. Адлера в педагогике*. Pieejams: <http://aneks.spb.ru/psikhologicheskoe-soprovozhdenie-uchashchegosia-ego-semi/primenenie-idei-a-adlera-v-pedagogike.html>
13. Frīdenberga, B. (2003). *Vizuālā māksla pirmsskolā*. Rīga: Izdevniecība RaKa.
14. Geske, A., Grīnfelds, A. (2001). *Izglītības pētījumu metodoloģija un metodes*. Rīga: RaKa.
15. Geske, A., Grīnfelds, A. (2006). *Izglītības pētniecība*. Izdevniecība: LU Akadēmiskais apgāds.
16. Hibnere, V. (1998). *Bērna vizuālā darbība*. Rīga: RaKA.
17. Irbe, I., Timermane, A. (2010). *Mana grāmatiņa*. Izdevniecība: Raka
18. Koķe, T. (2001). Personības pašizziņas nozīme un iespējas mūsdienu sociālajā realitātē. Rīga: Izdevniecība Izglītības soļi. LU PPI. *Vispārīgā didaktika un audzināšana*. Zinātnieku rakstu krājums. Rīga: Izglītības soļi, 51.–54. lpp.

19. Krinkule, V. (2002). *Bērns kā individualitāte pirmsskolas izglītības iestādē*. Rīga: Izglītības soļi.
20. Kristapsone, S. (2003) *Zinātniskā pētniecība studiju procesā*. Izdevniecība: Turība
21. Kroplijs, A., Raščevska M. (2004). *Kvalitatīvās pētniecības metodes sociālajās zinībās*. Izdevniecība: Raka
22. Lasmanis, A. (1999). *Datu ieguves, apstrādes un analīzes metodes pedagogijas un psiholoģijas pētījumos*. Izdevniecība: SIA Mācību apgāds.
23. Lieģeniece, D. (1999). *Kopveseluma pieeja audzināšanā*. Rīga: RaKa.
24. Martinsones, M., Piperes, A. (2001). *Ievads pētniecībā: stratēģijas, dizains, metodes*. Izdevniecība: Raka
25. Maslow, A. H. (1968). *Toward a psychology of being*. New York, NY: Van Nostrand.
Retrieved from
<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4685518/#RSTB20150072C33>
26. Murray, H. A. (1938). *Explorations in personality: A clinical and experimental study of fifty men of college age*. New York: Oxford University Press. Retrieved from
<http://psychology.iresearchnet.com/social-psychology/personality/need-for-affiliation/>
27. Нцколаева, Е. И. (2010). *Психология детского творчества* 2-е издание. СПб.: Лидер
28. Omārova, S. (1996). *Cilvēks dzīvo grupā*. Izdevniecība: Rīga.
29. Over, H. (2015). *The origins of belonging: social motivation in infants and young children*. Retrieved from
<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4685518/#RSTB20150072C33>
30. Piažē, Ž. *Bērna intelektuālā attīstība*. Rīga: Pētergailis.
31. Pokratniece, G. (2001). *Saskarsmes loma personības identitātes veidošanās procesā*. LU PPI. *Vispārīgā didaktika un audzināšana*. Zinātnieku rakstu krājums. Rīga: Izglītības soļi, 123.–130. lpp.
32. Randoha, A. (2013). *Pirmsskolas vecuma bērnu attīstības raksturojums*. Pirmsskolas izglītība. *Ideju krātuve pirmsskolai 1. daļa*. Rotaļnodarbības 2–5 gadus veciem bērniem. Rīga: Zvaigzne ABC, 5. – 9. lpp.
33. Рубинштейн, С. Л. (1989). *Основы общей психологии*. Москва: Педагогика
34. Skujiņa, V., Beļickis, I., Blūma, D., Koķe, T., Blinkena, A. (2000). *Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca*. Rīga: Zvaigzne ABC.
35. Students, J. A. (1998). *Vispārīgā pedagoģija*. Rīga: RaKa.

36. Šaušs, R. (2001). Rotaļu ietekme uz pirmsskolēna personības attīstību. LU PPI. *Vispārīgā didaktika un audzināšana*. Zinātnieku rakstu krājums. Rīga: Izglītības soļi, 98.–102. lpp.
37. Špona, A. (2006). *Audzināšanas process teorijā un praksē*. Rīga: Izdevniecība RaKa.
38. Tarvida, S. (2014). *Alfrēds Ādleris un individuālā psiholoģija*. Pieejams: <https://prezi.com/fgph7llelafl/alfreds-adlers-un-individuala-psihologija/>
39. Valsts izglītības satura centrs. (2018). *Kompetenču pieeja mācību saturā*. Pieejams: <https://mape.skola2030.lv/resources/10>
40. Vigule, D. (1998). *K. Dēķens par pirmsskolas bērnu audzināšanu un attīstību*. Rīga: Izdevniecība „Vārti”.
41. Vorobjovs, A. (2000). *Vispārīgā psiholoģija*. Rīga: Izglītības soļi.
42. Zelmanis, V. (2000). *Pedagoģijas pamati*. Rīga: RaKa.

Pielikumi

1. PIELIKUMS. Vecāku anketa par savu bērnu

Pirmsskolas izglītības pētījumā publicēti Baldiņa un Raževa ieteiktās aprobētās anketas ar ieteikumiem datu interpretācijai.

Laiks: 2019. gada septembris.

Mērķis: Iegūt informāciju par to, kā Jūs veidojat sava bērna piederības izjūtu ģimenei.

Jautājums	Atbilde
Bērna vārds, vecums	
Bērnu skaits ģimenē	
Bērna nodarbes kopā ar tēti (makšķerēt, remontēt lietas, mašīnas, krāmēt malku u.c.)?	
Bērna nodarbes kopā ar mammu (cept pankūkas, slaucīt, kārtot māju u.c.)?	
Cik daudz laika bērns dienā pavada kopā ar vecākiem (ar abiem vecākiem, vai kādu no vecākiem)?	
Kādas ir Jūsu ģimenes tradīcijas (izbraucieni uz kultūras, sporta pasākumiem, došanās ciemos pie radniekiem, jubileju svinēšana u.c.)?	
Kādas ir Jūsu bērna intereses un hobiji?	
Kādus pulciņus apmeklē Jūsu bērns (mākslas, ritmikas u.c.)?	
Kādi ir Jūsu ģimenes rituāli (pirms nakts miega – pasaciņa, dziesmiņa, pirms ģērbšanās u.c.)?	
Vai Jūs runājat ar bērniem par ģimenes vēsturi (kā satikās tētis un mamma, kāda bija dzīve agrāk, kā un kur dzīvo vecvecāki un citi radi u.c.)?	

2. PIELIKUMS. Mans vārds

Mans vārds

Mans vārds

Mans vārds

Mans vārds

3. PIELIKUMS. Mana mīlākā rotaļlieta

Mana mīlākā rotaļlieta

Mana mīlākā rotaļlieta

Mana mīlākā rotaļlieta

4.PIELIKUMS. Mana mamma

Mana mamma

Mana mamma

Mana mamma

Mana mamma

Mana mamma

5. PIELIKUMS. Mana ģimene

Mana ģimene

Mana ģimene

Mana ģimene

Mana ģimene

Mana ģimene

6. PIELIKUMS

Pirmsskolas vecuma bērna vecumposmu raksturojumu dažādu teoriju skatījumā.

0–1 gadu veca bērna raksturojums dažādu teoriju skatījumā

Nr.p. k.	Bērna vecums	Teorijas nosaukums	Vecumposma atzīmējums	Vecumposma raksturojums
1.	0–1	Psihosociālā psihoanalītiskā teorija (Ē. Eriksons)	Inkorporatīvā stadija	Var veidoties uzticēšanās vai neuzticēšanās ārējai pasaulei. Tas atkarīgs no pieaugušo gādības un mīlestības. Ja izjūt emocionālu apmierinājumu, tad pasauli un cilvēkus uztver kā sev labvēlīgus. Pretējā gadījumā kļūst bailīgs, neuzticīgs, nedrošs.
2.	0–1	Kognitīvā teorija (Ž. Piažē)		Refleksi jeb iedzimtības pakāpe, kurā parādās pirmie instinktīvie ēšanas u.c. refleksi, pirmās emocijas.
3.	0–1	Dž. Brunera pasaules attēlojuma sistēmas teorija		
4.	0–1	Bērnu intelektuālās attīstības teorija (L. Vengers, A. Zaporožecs)	Pirmais dzīvesgads	Redzes uztveres attīstība notiek pirmajā dzīves gadā, kad bērns apgūst priekšmetu satveršanu, noturēšanu, pārvietošanu telpā. Atbilstoši tam ir jāorganizē praktiskā darbība ar bērniem.
5.	0–1	Bērna personības attīstības teorija (L. Bozoviča, A. Leontjevs)		
6.	0–1	Kulturāli vēsturiskā koncepcija (Ļ. Vigotskis)	Runas primitīvā pakāpe	Doma un runa ir pilnīgi neatkarīgas viena no otras. Doma ir neverbāla, un runa ir neintelektuāla.
7.	0–1	Vadošās darbības un jaunveidojumu teorija (D. Eriksons)	Tiešās intīmās saskarsmes periods (orientācija pēc vadošās darbības)	Vadošā darbība ir virzīta attiecību izziņai (emocionālajā plānā), attīstās šādu vajadzību un motīvu sfēra, rodas vajadzība pēc emocionālā kontakta (jaunveidojums)

1–2–3 gadus veca bērna raksturojums dažādu teoriju skatījumā

Nr.p. k.	Bērna vecums	Teorijas nosaukums	Vecumposma apzīmējums	Vecumposma raksturojums
1.	1–2	Psihosociālā, psihoanalītiskā teorija (Ē. Eriksons)	Agrās bērnības stadija	Par valdošo var kļūt vēlēšanas paust pastāvīgumu, rodas apņēmīgs vai kaunu un šaubu izjūta. Bērna aktivitāte bieži nonāk pretrunā ar pieaugušo izvirzītajām prasībām. Ja pieaugušie ļauj patstāvīgi veikt darbības, kas atbilst bērna spēkiem, nesteidzina, tad bērnam veidojas apziņa ka viņš pārvalda savas kustības, savi un apkārtni. Pretēji tam var rasties kauna vai šaubu izjūta
2.	1–1,5	Kognitīvā teorija (Ž. Piažē)	Sensori motoriskā vai praktiskā inteliģence	Pakāpi raksturo pirmās paraduma kustības, pirmie veidotie jēdzieni, pirmās diferencētās emocijas un pirmie elementārie efektīvie veidojumi mijdarbībā ar apkārtējo vidi. Bērns ir egocentrisks tajā nozīmē, ka pasauli uzskata par sevi

				paplašinājumu, turpinājumu. Priekšmeti apkārt nokļūst uzmanības lokā, jo mācās koordinēt un kontrolēt savus uztveres un motoriskus mehānismus. Veidojas klātneesošu priekšmetu un lietu mentālais attēls galvā. Verbālā uzvedība sāk ietekmēt domu procesus
3.	1,5–2	Dž. Brunera pasaules attēlojuma sistēmas teorija	Pirmā pasaules attēlojuma sistēma (izrādoša)	Bērns ar darbības palīdzību savu pieredzi pārvērš iekšējās struktūrās. Šis mijdarbības veids ar pasauli sekmē viņa fizisko prasmju apguvi. Tiek aktivizētas sajūtas, jūtas
4.	1–2–3	Bērnu intelektuālās attīstības teorija (L. Vengers, A. Zaporožecs)		Apgūst priekšmetu lietošanas paņēmienus. Attīstās uzskatāmi darbīgā un uzskatāmi tēlainā domāšana
5.	1–3	Bērna personības attīstības teorija (L. Bozoviča, A. Leontjevs)		Pēc L.Bozovičas datiem, jau otrajā dzīves gadā veidojas pirmie personības jaunveidojumi–motivējošie priekšstati. Tie nodrošina bērna “atraušanos” no tieši un viņu darbojošās situācijas un dod sākumu aktīvām uzvedības formām. Nākošajā posmā (3 gadu krīze) par personisko jaunveidojumu kļūst sistēma “es” un tās radītā vajadzība pašdarboties
6.	1–3	Kulturāli vēsturiskā koncepcija (L. Vigotskis)	Runas “naivās psiholoģijas stadija”	Bērns sāk apzināties pats savu ķermeni un tuvāko apkārtni. Šajā laikā viņš veic pirmos praktiskos prāta attīstības vingrinājumus. (Piemēram, sāk lietot vienkāršus darba rīkus, tādus, kā nūja, lai sasniegtu kaut ko). Runa sāk kalpot intelektam. Tas notiek tad, kad bērns saprot, ka viņam ir savs vārds (nosaukums). Bērns sāk lietot pareizas gramatiskas formas, kaut gan vēl nespēj loģiski domāt. Viņa attīstības divas līknes – viena, kas saistās ar domu, un otra, kas attiecas uz runu – sāk apvienoties
7.	1–3	Vadošās darbības un jaunveidojumu teorija (D. Elkonins)	Priekšmetis–kā manipulā–cijas periods (orientācijas pēc vadošās darbības)	Vadošās darbības mērķis – lietu un priekšmetu izziņā – šana. Attīstās izziņās procesi, runa un uzskatāmi tēlainā domāšana (jaunveidojums)
8.	0–3	Bērna attīstības sensitīvo periodu teorija(M. Montesori). Teorijas pamatā kustību attīstība, sensora attīstība, valodas attīstība	Absorbējošā prāta un sensoro pieredžu laiks	Bērna prāts ir adsorbējošs (uzsūcošs). Prata darbība un raksturs ir noslēpumu pilni
9.	1,5–3	Bērna attīstības sensitīvo periodu teorija (M. Montesori)	Valodas attīstības sensitīvais periods	Bērns ir ļoti sensitīvs valodas apgūvē. Dzīvojot sociālā vidē, viņš klausās, uztver, atdarina, imitē, vingrina runas orgānus. Ja tiek liegtas šīs iespējas, tiek aizkavēta valodas attīstība. Bērni, kuri ir izauguši pie dzīvniekiem un kuriem ir deprivēts šis periods, tikai ar grūtībām un daļēji apgūst cilvēku valodu

10.	1,5–4	M. Montessori teorija	Koordināciju un muskuļu attīstības periods	Bēnam ir interese par maziem priekšmetiem
11.	2–4	M. Montessori teorija	Kustību bagātināšanas periods	Bērns apzinās secību laikā un telpā, izrāda interesi par “taisnību un uzticēšanos”
12.	3,5–4,5	M. Montessori teorija	Rakstīšanas sensitīvais periods	Ir taustes jūtīgums

4–7 gadu veca bērna raksturojums dažādu teoriju skatījumā

Nr.p .k.	Bērna vecums	Teorijas nosaukums	Vecumposma atzīmējums	Vecumposma raksturojums
1.	4–7	Psihosociālā, psihoanalītiskā teorija (Ē. Eriksons)	Lokomotoriskā stadija	Šajā periodā vai nu nostiprinās bērna iniciatīva, vai arī parādās pastāvīga vainas apziņa. Ja pieaugušie netraucē bērnam fantazēt, rotaļāties, atbild uz viņa jautājumiem utt., bērns sāks veidoties iniciatīvas iedīgļi. Ja tiek pieprasīta bērna atkarība no pieaugušā, ierobežota autonomija, bērns rodas vainas izjūta, var veidoties agresivitāte, atriebība
2.	4–7	Kognitīva teorija (Ž. Piažē)	Pirms – konceptuālā domāšana un intuitīvās intelīģences pakāpe	Vārds kļūst par nosauktās lietas simbolu. Veidojas spontānas jūtas, spontānas sociālās mijattiecības, kurās bērns ir pakļauts pieaugušajiem. Bērna izpratni lielā mērā nosaka viņa uztvere. Viņam nepiemīt pieaugušajam raksturīgais loģiskās domāšanas process. Bērna valodai ir sociāla un egocentriska funkcija
3.	4–7	Pasaules attēlojuma sistēmas Dž. Brunera teorijā	Otrā pasaules attēlojuma sistēmas (ikoniskā) stadija	Attīstība šajā periodā ir atkarīga no bērna sensorās attīstības un no spējas izmantot apkopojušus tēlus. Šī pakāpe saistās ar Ž. Piažē izstrādāto konkrēto operāciju stadiju
4.	4–7	Bērnu intelektuālās attīstības teorija (L. Vengers, A. Zaporožecs)		Galvenā kopīgā izziņas spēja (L. Vengers) ir netieša izziņas uzdevumu risināšana. Tā saistās ar spēju izmantot sensoros etalonus un uzskatami modelēt apkārtne visbiežāk sastopamās atsevišķās formas. Ir pierādīts (L. Vengers), ka bērna izziņas spēju mērķtiecīga vadība sekmē bērna vispārējo intelektuālo attīstību.
5.	4–7	Bērna personības attīstības teorija (L. Božoviča, A. Ļeontjevs)		7 gados vecos bērnos jau parādās “iekšēja pozīcija”, kas rada vajadzību ieņemt jaunu vietu dzīvē, bērns sāk sevi izjust kā sociālu būtni. A. Ļeontjevs par galveno personības jaunveidojumu pirmsskolas vecumā uzskata motīvu pārkārtošanos, kas dod iespēju pārkārtot situatīvi radušās vēlmes citu uzdevumu sasniegšanai. Tā kā veidojas motīvu hierarhijas, šis vecums ir laika posms, kad “faktiski veidojas personība” (A. Leontjevs, A. J. Neveroviča)
6.	4–7	Kulturāli vēsturiskā koncepcija (Ļ. Vigotskis)	Bez nosaukuma	Bērns sāk risināt mentālas problēmas, izmantojot ārējus palīgīdzekļus (skaitīšanu uz pirkstiem). Egocentriskā valoda palīdz bērnam domāt. To ietekmē pieaugušie. Ar laiku tā kļūst par bērna iekšējo runu vai verbālo domu

7.	4–7	Vadošās darbības un jaunveidojumu teorija (D. Elkonins)	Sīžetiskās lomu rotaļas periods (orientācijas pēc vadošās darbības)	Vadošā darbība ir virzīta uz attiecību izzināšanu starp cilvēkiem, attīstās vajadzību un motīvu sfēra saistībā ar šo problēmu. Par jaunveidojumu tiek uzskatīta iekšējā regulācija, tīšie procesi (tīšā uzmanība, tīšā iegaumēšana); sākas darbības iekšējā plānošana
8.	2,5–6	Bērna attīstības sensitīvo periodu teorija (M. Montesori)	Sensorās bagātināšanas periods	Bērnām ir interese izzināt pasaules darbību, izmantojot sensoriku
	3–6		Bērnu raksturo jūtīgums pret pieaugušo ietekmi	
	4,5–5,5		Lasīšanas sensitīvais periods	Bērniem jārada vide, lai, izmantojot sensoriku, mācītos lasīt

Bērnu dabas raksturošanai dažādos vecumposmos D. Lieģeniece izmanto šādus kritērijus:

1. kognitīvās attīstības dažādi raksturotāji (Ž. Piažē, Dž. Bruners, L.Vengers, A. Zaporožecs);
2. no dabas doto kognitīvās attīstības raksturotāju nobriešanas pakāpes (Ž. Piažē);
3. pasaules attēlojuma sistēmas raksturojums bērna mijiedarbībā ar vidi (Dž. Bruners);
4. sensorās attīstības, kustību attīstības, valodas attīstības dabiskā nobriešanas spēja (Montesori);
5. dažādi viedokļi par valodas saistību ar domāšanu (L. Vigotskis un Ž. Piažē);
6. bērna un sociālās vides mijiedarbības rezultātā izveidotie psihosociālie raksturotāji (Ē. Eriksons);
7. emocijas kā fundamentāls psiholoģisks mehānisms bērna personības tapšanas procesā (Ē. Eriksons, Ž. Piažē, A. Zaporožecs);
8. jaunveidojumi bērna personībā (L. Božoviča, A. Ļeontjevs.). Tie ir priekšstati (sākot ar otro dzīves gadu), sistēma “ES” (sākot ar trešo dzīves gadu), iekšējā pozīcija, kad bērns sāk sevi izjust kā sociālu būtni (7. gads), motīvu hierarhija (5–7 gadu vecumā).

Teoriju salīdzinājums dod visaptverošu priekšstatu par bērna attīstības īpatnībām no dažādu teoriju aspekta. Pētījumi par bērna dabas izpratni pamato arī dažādus viedokļus par bērna attīstību.

GALVOJUMS

Es, Imanta Zaļkalne

apliecinu, ka darbs izstrādāts atbilstoši zinātniskās ētikas principiem.

Darbā izmantotā literatūra u.c. avoti norādīti literatūras u.c. avotu sarakstā.

Dažāda veida informācijai (atziņām, citātiem, attēliem, tabulām u.c.), kas iegūtas no minētajiem avotiem, pētnieciskajā darbā un tā pielikumos norādītas atsauces.

Darba autors

Imanta Zaļkalne

(vārds, uzvārds)

_____ (paraksts)

Datums: _____

IZZIŅA PAR AIZSTĀVĒŠANU

Kvalifikācijas darbs izstrādāts

LU Pedagoģijas, psiholoģijas un mākslas fakultātē

Ar savu parakstu apliecinu, ka darbs izstrādāts patstāvīgi.

Darba autors _____
(vārds, uzvārds, paraksts)

Rekomendēju darbu aizstāvēšanai.

Darba zinātniskais vadītājs

(akadēmiskais amats, zinātniskais grāds, vārds, uzvārds, paraksts)

Kvalifikācijas darbs aizstāvēts

Pārbaudījuma komisijas 20____.gada _____ sēdē,

protokola Nr. _____

vērtējums _____

(vērtējums) (vērtējums vārdiem)

Valsts pārbaudījuma komisijas priekšsēdētājs

(akadēmiskais amats, zinātniskais grāds, vārds, uzvārds)

(paraksts)